

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Extrémně pravicové strany na Litvě, v Lotyšsku a na
Ukrajně**

Barbora Fuchsová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Extrémně pravicové strany na Litvě, v Lotyšsku a na
Ukrajně**

Barbora Fuchsová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

Poděkování patří vedoucímu mé práce panu Doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, Ph.D. za ochotu, trpělivost a cenné rady, které mi poskytl při psaní mé diplomové práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1. Úvod	9
2. Teoretický rámec	15
2.1. Vymezení pojmů extremismu a radikalismu	15
3. Extrémní pravice	20
4. Extrémní pravice ve středovýchodní Evropě	24
5. Extrémní pravice v Lotyšsku	28
5.1. Historický vývoj krajní pravice v Lotyšsku od získání nezávislosti	28
5.2. Nezávislé Lotyšsko	30
5.3. Formování stranického systému	32
5.4. Extrémně pravicové strany Lotyšska	36
5.4.1 Lidové hnutí za Lotyšsko (TKL)	36
5.4.2. Národní aliance (NA)	39
5.4.3. Vše pro Lotyšsko! (VL)	41
5.4.4. Za vlast a svobodu/LNNK (TB/LNNK)	41
6. Extrémní pravice na Litvě	43
6.1. Historický vývoj extrémní pravice na Litvě od získání nezávislosti	43
6.2. Formování extrémní pravice na Litvě	44
6.3. Extrémně pravicové politické strany na Litvě	46
6.3.1. Litevská národně-demokratická strana (LNDP)	46
6.3.2. Litevský svaz mládeže (UJL) a Mladí Litevci	49
6.3.3. Litevská svobodná unie (LLS)	51
6.3.4. Právo a spravedlnost (TT)	53
7. Extrémní pravice na Ukrajině	55
7.1. Vývoj extrémní pravice v meziválečném období	55
7.2. Myšlenkové zdroje ukrajinského nacionalismu - Dmytro Doncov a další myslitelé	57
7.3. Vývoj extrémní pravice na Ukrajině v 90. letech	58
7.4. Extrémně pravicové strany Ukrajiny	60
7.4.1. Kongres ukrajinských nacionalistů (KUN)	60
7.4.2. Ukrajinské národní shromáždění – Ukrajinská lidová sebeobrana (UNA-UNSO)	60
7.4.3. Státní samostatnost Ukrajiny (DSU)	63
7.4.4. Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“ (VOS)	65
7.4.5. Ukrajinská konzervativní republikánská strana (UKRP)	68
7.4.6. Pravý sektor (PS)	69

8. Závěr.....	73
9. Seznam použité literatury a pramenů.....	80
10. Resumé	91
11. Přílohy.....	92

Seznam použitých zkratk

DSU – Státní samostatnost Ukrajiny

JL – Nová doba

JP – Nová strana

KUN – Kongres ukrajinských nacionalistů

LC – Lotyšská cesta

LLS – Litevská svobodná unie

LNDP – Litevská národně-demokratická strana

LNNK – Lotyšské národní nezávislé hnutí

LNNS – Litevská národně-nezávislá unie

LPP – Lotyšská první strana

LZS – Lotyšský rolnický svaz

MAUP – Mezuregionální akademie pro management lidských zdrojů

NA – Národní Aliance

OUN – Organizace ukrajinských nacionalistů

OUNb – Banderovská organizace ukrajinských nacionalistů

OUNm – Melnykovská organizace ukrajinských nacionalistů

OUNr – Revoluční organizace ukrajinských nacionalistů

OUNz – Zahraniční organizace ukrajinských nacionalistů

PS – Pravý sektor

SLAT – Jednota pro Lotyšsko – Obroda národního hospodářství

SNPU – Sociálně-národní strana Ukrajiny

TB – Za vlast a svobodu

TKL – Lidové hnutí za Lotyšsko

TT – Právo a spravedlnost

UJL – Litevský svaz mládeže

UKRP – Ukrajinská konzervativní strana

UMPA – Ukrajinské mezistranické shromáždění

UNA – Ukrajinské národní shromáždění

UNA-UNSO – Ukrajinské národní shromáždění – Ukrajinská lidová sebeobrana

UPA – Ukrajinská povstalecká armáda

VL – Vše pro Lotyšsko!

VOS – Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“

1. Úvod

Pojem extremismus je v současné době skloňován ve všech pádech, ať již veřejností tak médií. Nárůst extrémně pravicových stran po celé Evropě má své příčiny i důsledky. Evropa je v posledních desetiletích ve vlnách zaplavována velkým množstvím imigrantů, ekonomika se zpomaluje. Náklady ve společnosti se v mnoha ohledech přiosťrují, zvláště po nedávných útocích islámských radikálů v západní Evropě. Nelze se tedy divit tomu, že extrémně pravicové strany si získávají ze strany obyvatel v evropských státech stále větší podporu. Tyto rostoucí tendence můžeme spatřovat nejen v jednotlivých státech, ale i na celoevropské úrovni.

Pokud se podíváme na současnou evropskou politiku, můžeme si povšimnout nárůstu extrémně pravicových stran na státní i nadstátní úrovni. Jako důkaz nám mohou posloužit poslední výsledky voleb do Evropského parlamentu, které se konaly v květnu roku 2014. Celková volební účast nebyla vysoká, necelých 43 %, což napomohlo politickým stranám, jejichž rétorika se ubírá krajně pravicovým směrem. Můžeme zde pozorovat dva typy těchto stran: prvním jsou nové strany, které se objevily v EP poprvé, např. Zlatý úsvit z Řecka, Nová pravice z Polska, či Alternativa pro Německo. Druhým typem jsou strany, které již v Evropském parlamentu fungují několik volebních období a pouze upevnily svou pozici, mezi ně můžeme zařadit např. francouzskou Národní frontu či maďarský Jobbik. Obecně lze konstatovat, že oproti volbám minulým, které se konaly v roce 2009, si krajně pravicové strany polepšily. Růst extrémní pravice však lze vidět s různou intenzitou i v jednotlivých evropských státech (Volby do Evropského parlamentu 2014; Karaian 2014).

Problematika extremismu a jeho prezentace v médiích je dalším specifickým bodem, kterého si můžeme povšimnout. Často se můžeme setkat s nejrůznějším způsobem používání extremismu a s ní spojených pojmů, aniž by se rozlišovalo mezi jednotlivými pojmy, či se bránilo jejich vágnímu vysvětlení.

Původ tohoto chaosu můžeme nalézt v různorodosti samotného extremismu v praxi. Právě extremismus v sobě zahrnuje mnoho dalších termínů, které jsou v médiích často zaměňovány a stavěny vedle sebe jako synonyma. Mezi tyto často používané pojmy patří: extrémní populismus, neonacismus či neofašismus (Mareš 2003: 15–16). Zaměňování výrazů poukazuje na fakt, že veřejnost není příliš seznámena s definicemi těchto pojmů, a tudíž není kladen důraz na jejich důkladné vymezení. Pojem extremismus se tímto způsobem stává téměř obecným výrazem, jelikož jakékoli chování v současnosti lze snadno označit jako extremistické. Toto je však pouze jedna strana mince, jelikož toto vágní vymezení může paradoxně napomáhat krajně pravicovým subjektům v popularitě.

Pro mou práci jsem si zvolila komparaci extrémně pravicových stran v zemích středovýchodní Evropy, konkrétně v Litvě, v Lotyšsku a na Ukrajině. V této práci se budu věnovat politickým stranám, které působí či působily v jednotlivých zemích a lze jim dát nálepku extremistické. Zaměřím se na relevantní politické strany, které byly po celou dobu své existence legálními subjekty ve stranickém systému. Zajímat mě bude především období od získání nezávislosti do současnosti. Pro tuto práci jsem si vybrala tři země, kterým dle mého názoru v současném odborném diskurzu není věnována dostatečná pozornost. Výběr těchto zemí se může zdát poněkud nahodilý, přesto má své důvody. Tyto země prošly v určitém časovém období podobným vývojem a dalo by se konstatovat, že mají obdobnou historickou zkušenost s komunismem. Mám na mysli období, kdy byly tyto tři země součástí sovětského bloku; komunistický vliv na vývoj těchto zemí byl tedy značný. Z tohoto pohledu můžeme konstatovat, že všechny tři země lze zařadit do jedné výzkumné oblasti. Druhým důvodem pro můj výběr je nárůst sil extrémisticky laděných stran v zemích středovýchodní Evropy. Posledním důvodem pro výběr těchto zemí byla snaha komparovat dvě země, které jsou v Evropské unii se zemí, která její součástí není. Zároveň musíme brát v potaz politické rozdělení Ukrajiny, kde

část obyvatel stále tíhne k současné Ruské federaci a ta druhá touží být součástí Evropské unie a tzv. Západu (Kubát 2003: 12–13).

Oblast středovýchodní Evropy během 20. století prošla bouřlivým vývojem. Po rozpadu sovětského bloku většina zemí, do větší či menší míry, konsolidovala svá demokratická zřízení. Co se týče přechodu k demokracii, každý stát v této oblasti k tomu přistupoval po svém. Mísily se nejrůznější ekonomické přístupy, přičemž záviselo především na politických elitách, které z postupů si zvolí jako nejvhodnější pro nové samostatné státy. V zemích středovýchodní Evropy došlo k naborání starých vazeb a rozpad komunistické ideologie vytváří politický prostor, který dává šanci nově se formujícím politickým stranám, hnutím, organizacím a občanské společnosti. Obecně se extrémně pravicové politické strany a organizace v regionu středovýchodní Evropy profilyovaly na základě negativních jevů, které byly spojeny s tranzicí a proměnou společnosti (Pšeja 1999: 73).

Do pádu sovětského bloku se pozornost teoretiků a odborníků zabývajících se extremismem, soustředila především na západní Evropu. Bylo to způsobeno absencí extrémní pravice ve středovýchodní Evropě, ale také nepropustností hranic a nízkou možností výměny informací. Po výrazné proměně evropského kontinentu a rozpadu sovětského bloku, došlo ke vzniku těchto stran i na východě. Tím byl nastartován vědecký zájem o tuto oblast a pole zkoumání problematiky se rozšiřovalo. Někdy se můžeme setkat s tvrzením, že extrémní pravice ve středovýchodní Evropě není dostatečně zkoumaným tématem a výzkum zde není tak rozsáhlý. Tento dojem je zapříčiněn pouze užším časovým obdobím výzkumů, které oproti zkoumané extrémní pravici na západě mají mnohem kratší tradici zkoumání. Co se týče výzkumu extrémistických politických stran obecně, na toto téma bylo publikováno značné množství literatury. V českém prostředí se tomuto tématu věnuje mnoho autorů, mezi nejvýznamnější rozhodně patří Miroslav Mareš, Petr Fiala, Jan Charvát, Jan Chmelík, Martin Bastl a mnoho dalších. Co se týče zahraniční

literatury, ta je ještě mnohem pestřejší. Jak jsem již zmínila, výzkum extremismu je rozsáhlý a s rostoucími extremistickými tendencemi v politice se stává pro mnoho odborníků atraktivním tématem. Je však nutné poukázat na nejednoznačnost či nejasnost definičních znaků extremismu, krajní pravice, radikalismu a dalších. Při zkoumání jednotlivých autorů a jejich teoretických přístupů dojdeme k názoru, že dochází k přejímání definic od zahraničních odborníků. Snaha o utváření vlastních definic se příliš neobjevuje, což může být na jednu stranu pozitivním jevem, jelikož utváření nových vlastních definic by přispělo k většímu zmatku a neshodám v odborném prostředí. Problém můžeme nalézt v tom, že každý autor přistupuje k pojmu extremismus z jiného úhlu pohledu, proto se jmenované znaky autorů mohou lišit a panuje zde velká míra subjektivity v posuzování extremismu. Autoři se tedy spíše zaměřují na konkrétní jevy, které jsou teoreticky lépe uchopitelné než extremismus, radikalismus atd. (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 16–17).

Hlavním cílem mé práce bude, jak jsem již výše naznačila, komparace tří zemí středovýchodní Evropy, kde se zaměřím na extrémně pravicové politické strany. Sledovat budu současnou situaci analyzovaných stran, ale také jejich ideologické kořeny, okolnosti jejich vzniku a vývoje. Zajímat mě budou nejen samotné politické strany, ale také prostředí, ve kterém v současné době působí. Zaměřit se na samotné příčiny vzniku takto zaměřených politických stran v těchto zemích. Zkoumat budu nejen vývoj stran, ale také do jaké míry mohou svým vlivem zasahovat do politického systému své země. Dalším zkoumaným bodem bude volatilita, která je důležitým ukazatelem postavení ve stranickém systému. Zajímat mě bude především vývoj politických úspěchů či neúspěchů ve volbách a jaké dopady to na dané politické strany mělo. Neopomenutelným bodem je také programatika těchto politických stran. Zaměřím se na témata, která v současném diskurzu prosazují, ale i na témata, kterým se nevěnují či je opomíjejí. V tomto bodě budu zkoumat především to, jaká témata mají všechny extrémně pravicové strany ve vybraných zemích společná a jaká je naopak rozděluje a z jakého důvodu tomu tak je.

K dosažení tohoto cíle mi poslouží následující výzkumné otázky:

1. Jaký je vliv extrémně pravicových politických stran v politickém systému dané země?
2. Jak se měnila volatilita těchto politických stran v daných zemích a proč?
3. Jaká témata mají extrémně pravicové strany společná a jaká nikoli?

Z těchto otázek logicky vyplývají tři kritéria, která budou důležitá při zkoumání těchto politických stran. Jsou jimi postavení a vliv extrémně pravicových stran; úspěchy ve volbách a posledním jsou hlavní témata politických stran. Práci jsem rozdělila do tří hlavních kapitol, které budou doplněny o dílčí podkapitoly. V první části práce se budu věnovat teoretickému rámci, kde představím důležité základní pojmy jako je extremismus či radikalismus, od kterých se poté odvíjí další termíny. Mezi tyto další pojmy zařadím zejména krajní pravici, radikalismus či pravicový populismus. Poslední zmiňovaný pojem bývá často nástrojem extrémně pravicových politických stran. V odborné literatuře se lze setkat s různým nahlížením na pojmy extrémní pravice a krajní pravice, avšak většina zahraničních autorů používá právě pojem *extreme right* a krajní pravice je výraz často využívaný v českém prostředí. Rozhodla jsem se v této práci používat pojmy extrémně pravicové a krajně pravicové jako termíny totožné. Dále zde představím přístupy několika důležitých autorů, jak z českého, tak zahraničního prostředí, kteří se dané problematice věnují. Ve své práci budu čerpat z předního českého odborníka na extremismus Miroslava Mareše, ale i dalších českých autorů. Jako hlavního odborníka na teorii extremismu představím myšlenky Case Muddeho, který se již dlouhodobě věnuje této problematice jak v západní, tak středovýchodní Evropě. Ten se také přiklání k názoru, že extremismus je výrazem antidemokratických hodnot ve společnosti (Mudde 2000: 10).

V druhé části práce se zaměřím na analýzu extrémně pravicových stran ve vybraných zemích, tedy v Litvě, v Lotyšsku a na Ukrajině, na jejich kořeny a

historický vývoj, ale i na faktory, které je v současné době ovlivňují. Časové období, které mě bude především zajímat, jsem vymezila od roku 1990. Tento rok se stal důležitým milníkem pro budoucí vývoj postkomunistických států v Evropě. Co se týče historického vývoje jednotlivých stran a ideových zdrojů, v tomto ohledu nebude limit roku 1990 důležitý. V této části práce se budu zabývat fungováním stran, jejich programatikou a tématy, která představují, dále jejich volební úspěchy či neúspěchy. Zajímat mě budou postoje stran, které prosazují vůči aktuálním tématům jak vnitřní, tak zahraniční politiky své země. Dalším důležitým bodem bude postavení v rámci stranického systému.

Třetí část bude věnována samotné komparaci politických stran v daných zemích. Komparace bude provedena pomocí kritérií, která jsem si určila výše. Pokusím se tedy o celkový přehled extrémně pravicových stran a jejich důležitých znaků. Mým cílem bude v závěrečné části shrnout důležité poznatky, které vycházejí z komparace extremistických politických stran v Litvě, Lotyšsku a na Ukrajině, a pokusit se zodpovědět výzkumné otázky, které jsem si pro tuto práci vytyčila. Zdroje, které budu ve své práci využívat, budou složeny jak z monografií od českých i zahraničních autorů, tak odborných článků, kterých bylo na toto téma publikováno nepřehledné množství. Co se týče programů stran, informace budu čerpat především z internetových stránek samotných stran. Také se zaměřím na novinové články, které tak budou sloužit jako zdroj aktuálních informací.

2. Teoretický rámec

2.1. Vymezení pojmů extremismu a radikalismu

Vymezení extremismu a jeho teoretické představení není jednoduchým úkolem, a to hned z několika důvodů. V první řadě stále chybí jednotná definice extremismu, která by byla obecně uplatnitelná. Tento nedostatek je způsoben právě jeho různorodými projevy v praxi. Další úskalí lze vidět v nesourodém používání termínu extremismus v různých kontextech, čímž jeho obsah může nabývat širokých rozměrů. Nejednotný pohled na extremismus vede také k častému střetávání názorů, k čemuž dochází mezi různými vědními obory, např. právem, sociologií, politologií či kriminalistikou (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 16–17).

Jan Chmelík např. uvádí, že názory na extremismus se ve společnosti velmi liší. Je to z toho důvodu, že hodnocení míry extremismu je velmi subjektivní, jelikož každý má jinou toleranční mez. Obvykle jsou však za extrémní označovány nenormální aktivity, které mohou vést k nebezpečným činům ohrožujícím bezpečnost obyvatel (Chmelík 2001: 13). Extremismus se nejčastěji objevuje ve společnostech, ve kterých narůstají vnitřní rozpory a konflikty. Tudíž můžeme říci, že síla extremismu je přímo úměrná aktuálnímu stavu společnosti. Častým názorem autorů je také předpoklad, že extremismus je nedílnou součástí demokratického uspořádání, jelikož právě demokracii chybí silné nástroje pro jeho potlačení. Zároveň je nutné podotknout, že pokud by takové nástroje měla, těžko bychom ji mohli stále nazývat demokracií (Chmelík 2012: 13–14). Autor zde zmiňuje: „*Pokud by takové mechanismy měla, přestala by být demokracií a stala by se diktaturou*“ (Chmelík 2001: 12).

Petr Černý např. předkládá názor, že extremismu se nelze zbavit, pokud nechceme odstranit demokracii, či ji nějak proměnit, proto je nutné se snažit preventivně zasahovat proti extremismu a tím snižovat jeho dopady na společnost. Právo by dle něj mělo být jedním z klíčových nástrojů proti

extremismu. Důležitou otázkou však je, do jaké míry je možné omezit svobodu jednotlivce, aby nebyla ohrožena jeho přirozená práva. Po 2. světové válce se proto prosazuje tzv. koncept bránící se demokracie. Tento koncept přichází s částečným omezením práv člověka, aby byla zachována demokratická společnost (např. možnost zrušení antidemokratické politické strany). K označení extremistických hnutí však může dojít pouze právní cestou, přestože společnost si může definovat extremismus ze svého pohledu. Dále autor extremismus definuje především jako snahu vymezit se proti stávajícímu nastavenému řádu, zpochybňování základních demokratických principů jako jsou – práva a svobody jednotlivce, svobodu vyznání, názoru, svobodu shromažďování apod. Dalšími prvky, které jsou často z těchto skupin zpochybňovány, jsou např. pravidla politické soutěže, pluralita, ochrana menšin. Pokud se extremismus projevuje tímto způsobem, můžeme ho označit jako antagonistický vůči stávajícímu řádu. Autor vymezuje extremismus negativně, tedy jako jev, který se vyznačuje negativně proti demokracii a jejím hodnotám (Černý 2005: 11–17).

Pokud se podíváme na význam a historii slova extremismus, zjistíme, že původ tohoto slova je mnohem starší, než pojem samotný. Termín extremismus byl odvozen od kombinace slov pocházejících z latiny a řečtiny. Prvotní kořeny můžeme nalézt již ve starověku, kdy pojem *extremus* znamenal nejzazší či nejkrajnější. Ve 13. století se různé variace tohoto slova začínají šířit do dalších jazyků, jako byla francouzština či angličtina. Různé formy tohoto slova se začaly užívat především v 19. století v Anglii. Následný vývoj tohoto pojmu se postupně začal lišit. Odlišné pohledy na nedemokratické postoje můžeme najít jak v německém, tak anglosaském prostředí. Během první poloviny 20. století se pojem extremismus objevuje více či méně u autorů jako je H. Arendt, T. W. Adorno či K. Loewenstein, ale vždy bez jakéhokoli pokusu o jeho definování či rozvíjení tohoto konceptu. S konkrétnějším vymezením přichází až v 50. letech S. M. Lipset, který extremismus staví jako protipól liberální demokracie. I chápání extremismu se v různých částech světa liší, co se týče anglosaského prostředí,

zde je spíše užíván pojem radikalismus jako synonymum pro extremismus jak v akademické sféře, tak u veřejnosti. V německém prostředí naopak panuje odlišný pohled, v rámci kterého je snaha tyto pojmy striktně oddělovat. Co se týče českého akademického prostředí, většina autorů zabývajících se touto problematikou čerpá právě z německých odborných zdrojů a definic. Pokud bychom se zaměřili na mediální sféru, obecně stále přetrvává velmi nejasné vymezení, které způsobuje lehkomyšlné užívání těchto pojmů a mnoha dalších, které se úzce pojí (Mareš 2003: 20–22).

V rámci výzkumů zabývajících se extremismem probíhá bouřlivá diskuze, která nemá konce. M. Mareš tvrdí, že i přes značné množství odborníků věnujících se tomuto tématu stále nedošlo ke shodě v základní definici pojmů, které se s tím pojí. Problém můžeme nalézt v tom, že specifika jednotlivých zemí zabraňují nalezení jednotných prvků. Např. němečtí politologové tvrdí, že extremismus by se měl vnímat jako interdisciplinární pole, jelikož jeho rozsah zasahuje do mnoha vědních oborů. Autoři J. G. Winkler, H. G. Jaschke J. W. Falter však poukazují na problém střetu zájmů, ke kterému může dojít mezi politologií a dalšími vědními disciplínami, které se problematikou také zabývají (Mareš 2003: 13). Extremismus je obvykle podložen různými ideologiemi, proto může v praxi nabývat mnoha ideologických forem. Často je označován jako mnohohvrstevný fenomén, který se tak může projevat a mít své příčiny v sociálním, ekonomickém, náboženském či ekologickém charakteru (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 16). Můžeme ho nalézt na obou koncích politického spektra, tedy jak na levici, tak na pravici, kde mají oba tábory své zástupce ve formě hnutí či politických stran. Obecně však lze konstatovat, že hlavním cílem extremismu je snaha o vytvoření nové společnosti, která by byla z tohoto pohledu ideální. Dosažení takového cíle a jejich koncepce se dosti odlišují.¹ Extremismus se tedy může štěpit mnoha směry (Chmelík 2012: 16).

¹ Co se týče politického extremismu, nelze tento pojem považovat za čistě vědecky neutrálním, naopak je silně negativně zabarvený. Tento pojem má velmi široké uplatnění, tudíž je stále těžší vymezit, kdo je

Druhým důležitým pojmem, který je třeba představit, je radikalismus. Pokud jde o etymologický původ slova, to bylo odvozeno od latinského slova *radix*, což znamená kořen. Původní význam se pojil se snahou odkazovat na kořeny či podstatu dané věci, tato tendence byla silná především ve středověku. Postupem času se tento pojem využíval spíše v přeneseném slova smyslu, jako základy či kořeny dané problematiky. Další posun významu slova již poukazuje na slovo radikální jako něco odchylovícího se od běžných či tradičních hodnot. Co se týče politického radikalismu, ten lze definovat jako abstraktní prostor, ve kterém aktéři projevují nespokojenost se současným politickým uspořádáním, jako je pluralitní uspořádání, práva, svobody či povinnosti jedince (Mareš 2003: 32–34). Za radikální můžeme označit hodnotové postoje či názory, které se snaží o částečnou změnu stávajícího politického systému, ale nejde jim o zničení demokratických základů společnosti a všechny aktivity probíhají v rámci právních mantinelů (Danics 2002: 10). K častému zaměňování pojmů dochází především u pojmů radikální pravice a extrémní pravice. Jedním ze způsobů rozlišení je výklad, že extrémní pravice se obvykle snaží o celkovou změnu stávajícího politického systému a ve svém programu má, že toho chce dosáhnout jakýmkoli způsobem. Nevylučuje tedy i možnost nelegální cesty ke svému cíli. Naproti tomu radikální pravice usiluje o změnu pouze dílčích záležitostí a to v rámci stávajícího politického uspořádání. Radikální pravice tedy nechce kompletní odstranění a nahrazení současného systému, ale změnu chce docílit pouze pomocí legálních nástrojů v rámci daného státu. Přestože se tato definice může zdát na první pohled jasná, hranice mezi těmito dvěma pojmy jsou často velmi nejednoznačné (Chmelík 2001: 12–13).

Avšak radikalismus může mít několik podob. V politickém systému můžeme označit určitou stranu za radikální, ale v tom případě, že se jedná např. o stranu prezentující radikální liberalismus, na druhou stranu můžeme hovořit o radikalismu, který jde již ze své podstaty proti demokracii a následuje totalitní

politickým extremistou a kdo není. Proto může být velmi snadno osoba či např. politická strana označena za extremistickou z důvodu její diskreditace (Strmiska 1998: 28).

ideologii. Z tohoto vyplývá, že radikalismus a demokracie, na rozdíl od extremismu, nejsou neslučitelné pojmy. Dobrým příkladem může být vysvětlení, že programová dimenze politiky – tedy policy, by měla být do jisté míry radikální a to ohledně věcí, kterých chce dosáhnout. Na druhou stranu, pokud už vstupuje do politického procesu – politics, zde se již nemůže projevat radikálně, ale naopak by měla zvolit cestu kompromisu (Nekvapil 2007: 221).

3. Extrémní pravice

Pokud bychom se snažili najít v odborné literatuře jasnou definici extrémní pravice, narazili bychom na velké nejasnosti v terminologii; je zde tedy obdobný problém jako u termínů extremismus či radikalismus. V akademickém, ale i společensko-politickém prostředí stále chybí společná definice, ke které by se většina odborníků přikláněla. Problém můžeme nalézt v tom, že každý autor přistupuje k pojmu extrémní pravice z jiného úhlu pohledu (Mudde 2000: 10). V různých odborných publikacích se můžeme setkat jak s pojmy extrémní pravice, tak krajní pravice či ultrapravice. Tyto pojmy jsou následovány mnoha dalšími, jako jsou pravicový populismus, radikalismus, neonacismus či neofašismus, které jsou typické pro pravicový extremismus. Pro tuto práci jsme zvolili užívání termínů krajní pravice a extrémní pravice jako synonyma, abychom se vyhnuli případným nejasnostem v definování.

Autoři, kteří se pokoušeli o vymezení tohoto pojmu, se shodují na tom, že politický extremismus jde proti demokratickým principům, má tendence jít až na okraj pólů ideologického spektra, či je extremismus považován za bojovou činnost, která je vedena proti normám a institucím legálně právního státu. Co se týče politického extremismu, ten se obvykle zaměřuje na několik témat a snaží se cíleně podkopávat legitimitu těchto hodnot. Politickému extremismu se často daří využívat demokratická práva k prosazení vlastních akcí, které obvykle již s demokratickými hodnotami nemají mnoho společného (Vegrichtová 2013: 14–15). Mezi často napadané hodnoty patří základní práva jednotlivce či politický pluralismus. Do roku 1980 byl termín extrémní pravice synonymním pojmem pro neofašismus. Hlavní důvod tohoto vnímání byl jednoduchý, do té doby téměř neexistovaly relevantní politické strany, které by zastávaly a prosazovaly tuto programatiku a ideje. Situace se začala měnit v 80. letech, kdy se začaly formovat nové strany a staré tradiční se musely radikálně proměnit, aby neztrácely své voliče. V tomto období v západní Evropě vzniklo mnoho extrémně pravicových stran. V 90. letech byl tento nárůst ještě znatelnější a podpora

těchto stran postupně rostla. Jako příklady můžeme uvést Národní frontu ve Francii, FPÖ v Rakousku či Vlámský blok v Belgii (Ignazi 2003: 1–2). Krajní pravice tak začala upevňovat svou pozici v západní Evropě. Nárůst tohoto politického trendu zapříčinilo hned několik důvodů. Ekonomická krize začala sílit a v mnoha státech začaly její důsledky na obyvatele tvrdě dopadat. Krajní pravice často přicházela s jednoduchými řešeními, její političtí vůdci působili velmi charismaticky, politika všeobecně se začala více personalizovat, což ještě více napomáhalo extrémně pravicovým stranám. Extrémní pravice vzniklá v 80. letech již nebyla neofašistická, přesto jsou tyto strany vnímány jako extremistické a řazeny na okraj politického spektra. Strany již nebyly neofašistické, ale antisystémové, jelikož se snažily o narušení legitimního systému. Ostře vystupovaly proti parlamentnímu zastoupení, byly proti myšlence pluralismu, jelikož právě ten podle nich ohrožuje vizi ideální společnosti. Dále byly zásadně proti rovnému postavení všech lidí, které je v demokracii definována jako přirozená věc. Chtějí vytvořit postindustriální společnost a vyřešit problémy, které tradiční strany nebyly schopné vyřešit (Ignazi 2003: 1–3).

Co se týče ideologie, na které je krajní pravice založena, ta v tomto směru není ucelená. Všeobecně se však zaměřuje na popírání rovnosti jedinců. Toto se projevuje především ve vyšším hodnocení vlastního etnika. Z tohoto postavení vyplývá negativní postoj vůči imigrantům, který v současné době sílí s tím, jak narůstá krajní pravice v celé Evropě. Obecně autoři zdůrazňují několik prvků, kterými se tato uskupení a organizace vyznačují. Jedná se o rasismus, nacionalismus, xenofobie, homofobie a antisemitismus.² Problematické je, že tyto prvky můžeme nalézt u různých hnutí s různou intenzitou a důrazem. V častých případech můžeme shledat, že se tato hnutí a skupiny často odkazují

² V 70. letech se objevuje diskuze o fenoménu tzv. „nového antisemitismu“. Ten je charakterizován snižujícími sympatiemi s příslušníky Židovského národa a Izraele. Obyvatelé Západu nechápali války, které probíhaly na Blízkém východě, ve kterých hrál hlavní roli Izrael a blízkovýchodní agresivní státy. Tuto problematiku znovu otevírá v 21. století P. A. Taguieff, který se ve své knize zabývá myšlenkou, jaký je rozdíl mezi kritikou Izraele a jeho politiky a antisemitismem (Nekvapil 2007: 227–228).

na vizi nového politického řádu či vlastní koncepci národa a etnika, který by nastolil fundamentální nerovnost lidí, zakládajících se na původu, výkonu a národní či etnické příslušnosti (Mareš 2001: 124–126). Často se můžeme setkat např. v mediálním diskurzu s nálepkami, kdy je určitá skupina či organizace označena za fašistickou či nacistickou. Avšak v současné době již téměř nelze označit extrémní pravici za fašistickou či nacistickou, a to právě z důvodu přílivu nových témat, čímž je obecně krajní pravice stává mnohem diferencovanější (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 14).

K častému zaměňování pojmů dochází především u pojmů radiální pravice a extrémní pravice. Jedním ze způsobů rozlišení je výklad, že extrémní pravice se obvykle snaží o celkovou změnu stávajícího politického systému a ve svém programu má, že toho chce dosáhnout jakýmkoli způsobem. Nevylučuje tedy i možnost nelegální cesty ke svému cíli. Naproti tomu radikální pravice usiluje o změnu pouze dílčích záležitostí a to v rámci stávajícího politického uspořádání. Radikální pravice tedy nechce kompletní odstranění a nahrazení současného systému, ale změnu chce docílit pouze pomocí legálních nástrojů v rámci daného státu. Přestože se tato definice může zdát na první pohled jasná, hranice mezi těmito dvěma pojmy jsou nejednoznačné (Chmelík 2001: 12–13). Pokud je již řeč o vymezení pojmů týkajících se krajní pravice, nesmíme opomenout termín populismus. Populismus není ideologie, ale slouží jako nástroj či metoda pro organizace, politické strany či hnutí, které řadíme do škatulky krajní pravice. Populismus je používán k oslovení dalších příznivců, čímž se snaží o získání co největší možné veřejné podpory a politické moci. Témata, která jsou populismem nejčastěji využívána, jsou především aktuální situace v zemích, nálady a předsudky, které jsou často hluboce zakořeněné ve společnosti. Naproti tomu lídři politických subjektů využívající populistické strategie k navrhování často jednoduchých řešení (Černý 2005: 43–44).

V této práci budeme používat definici vytvořenou předním odborníkem na extremismus C. Muddem, který se dlouhodobě věnuje této problematice

po celé Evropě. Autor přichází s dvěma typy definice extrémní pravice. Prvním z nich je minimální, kterou ve svých dalších dílech rozšiřuje na tzv. maximální. Hlavními kritérii minimální definice jsou dva klíčové pojmy – nacionalismus a nativismus. Do této definice lze zařadit na první pohled velmi odlišné politické strany. Tato definice je do jisté míry velmi inkluzivní. Autor ale zdůrazňuje, že pouze takováto minimální definice nestačí pro popsání stran tohoto typu, přestože v sobě zahrnuje klíčové znaky, které mají všechny extrémně pravicové politické strany ve své ideologii (Mudde 2000: 18–22; Mudde 2007: 15). Maximální definice již obsahuje čtyři klíčové faktory, podle kterých lze hodnotit a porovnávat extrémně pravicové politické strany. Mezi ně zahrnuje nacionalismus, xenofobii, welfare šovinismus a právo a pořádek. Tyto základní tzv. „core“ prvky autor ve svém díle dále rozvádí. Co se týče nacionalismu, v tom je důležitá např. vnitřní homogenizace, externí exkluzivita či etnický a státní nacionalismus. Dalším důležitým bodem je exkluzivita samotná, kde autor klade důraz na antisemitismus. Xenofobii označuje za samostatný bod, který se již dále nedělí. Silný stát je dle Muddeho dalším z klíčových prvků, kam zařadil právo a pořádek; militarismus. Posledními třemi významnými prvky jsou: welfare šovinismus, tradiční etnicita a revizionismus³ (Mudde 2007: 20–23).

³ Dle Muddeho je „typickým“ voličem krajní pravice méně vzdělaný bílý muž, který je součástí tzv. modrých límečků, či-li je členem dělnické třídy. Tyto strany dle odborníků přitahují tzv. „losers of modernization“. Jedná se o občany, kteří se nevyřádali s jevy, které přinesla globalizace, jako imigrace, nezaměstnanost či evropská integrace. Taktéž jsou krajně pravicové strany téměř výhradně mužskou záležitostí, muži v nich silně převažují nad ženami (Mudde 2011: 9).

4. Extrémní pravice ve středovýchodní Evropě

Vzestup extrémní pravice v 80. a 90. letech v západní Evropě následoval vzestup těchto tendencí také v postkomunistických zemích. Takto nově vzniklé organizace a politická uskupení vznikaly bez jakékoli tradice, jelikož komunismus zpřetrhal vazby na meziválečné organizace, ať již extremistického charakteru, či všechny ostatní iniciativy tvořené občanskou společností. Z tohoto důvodu nově utvořená extremisticky pravicová uskupení obvykle volila dvě možnosti. V prvním případě navázala na tradici historických uskupení především z 20. a 30. let 20. století, přičemž tato snaha o návaznost přidávala těmto uskupením na legitimitě a snažila se vzbudit dojem oprávněnosti takovéto organizace či skupiny. V druhém případě přicházely tyto skupiny s novými tématy. Obvykle však docházelo k prolínání obou strategií. Je to způsobeno zejména rozpadem sovětského bloku, po jehož konci se bývalé komunistické země a sovětské republiky začaly transformovat do kapitalistických společností zakládajících se na ideji demokracie. V těchto zemích se objevuje politický prostor, který dává šanci nově se formujícím politickým stranám, hnutím, organizacím či znovuobnovení aktivní občanské společnosti (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 24–25).

Krajně pravicové politické strany a organizace se v regionu středovýchodní Evropy profilují na základě negativních jevů, které se začnou ve společnostech objevovat (Pšeja 1999: 73). Mezi krajní pravicí ve středovýchodní a západní Evropě je několik rozdílů. Hlavním je absence rétoriky antiimigrantství, jelikož v zemích středovýchodní Evropy nedocházelo k přílivu imigrantů v takové míře jako na západě. Hranice byly téměř nepropustné, a to oběma směry. Tento prvek byl v prostoru středovýchodní Evropy nahrazen negativním postojem vůči okolním státům či v druhém případě negativním postojem vůči menšinám žijícím v daném státu. Nejsilnější je v tomto prostoru právě nacionalismus, avšak vždy záleží na specifických podmínkách vývoje v dané zemi. Dalším prvkem, který se na rozdíl od západní Evropy v zemích středovýchodní Evropy objevuje, je silný

antikomunismus, což je reakcí na dlouhé komunistické vládnutí (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 25–26). V tom tkví právě specifika zkoumání extremismu ve středovýchodní Evropě, jelikož právě v tomto regionu nabývá extremismus různých podob, čímž zvyšuje svoji heterogenitu nejen ideologickou, ale také organizační, jelikož se v praxi může projevat v rámci politických stran, hnutí, organizací či subkultur (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 15–16).

T. Saartz představuje několik specifíků postkomunistických zemí, které jsou v současné době pro tuto oblast typické. Prvním z nich je větší náchylnost k roztržitosti stranického systému. Objevují se neustále nové politické subjekty a ty politické strany, které mají již delší tradici, se často štěpí, či spojují do koalic. Dalším jevem je poměrně slabá vazba mezi voličem a stranou. Chybí zde pocit sounáležitosti, či politické identity. Právě tato slabá vazba způsobuje vyšší volatilitu, než v západních zemích. Ideologické vymezení stran je v některých případech těžké určit. Dalším faktorem je slabá institucionalizace stranických organizací, které jsou ve větší míře závislé na státu, podobně jako politické strany, které jsou mnohem více finančně závislé na státních příspěvcích, než v západní Evropě. S tím se pojí členství, které je ve středovýchodní Evropě nízké a strany tak nemají příliš členů. Podle statistik ve středovýchodní Evropě jsou cca 3 % voličů aktivními členy, přičemž v západní Evropě je to 5 %. Také důvěra v politické strany je mnohem nižší, než je tomu v západní Evropě (Saarts 2011: 84–85).

T. Belchelt a M. Minkenberg poukazují na odlišný vývoj extrémní pravice ve středovýchodní Evropě. Poznávají, že transformační proces, který probíhal v bývalých postkomunistických zemích, byl rozsáhlejší a komplexnější než všechny minulé i současné modernizační procesy v západní Evropě. Představují tři jevy, které byly typické pro transformaci v zemích středovýchodní Evropy a měly vliv na formování politických názorů a přesvědčení pravicovým směrem. První jev se vyznačoval nejenom zhroucením politických režimů, ale také ideologií, které takovýto režim legitimizovaly. Velice dobře je to vidět na

příkladu levicových či socialistických stran, které po pádu komunismu vyšly jako poražené a naopak pravicové skupiny a politické strany dostaly větší prostor pro prosazování svých zájmů, než by za normální situace získaly. Za druhé, demokratizace těchto režimů zahrnovala jak politické, tak ekonomické či sociální reformy, které se dotkly všech aspektů společnosti. Tyto změny měly jak pozitivní, tak ale také negativní průvodní prvky, které radikální pravice využila ve svůj prospěch. Třetím bodem byla proměna sociálního systému, který již nezabezpečoval jednotlivé skupiny obyvatel a jistoty, které byly do té doby státem garantovány, zmizely. Všechny tři tyto zmíněné body přispěly k rozvoji radikálního a extrémně pravicového křídla v zemích středovýchodní Evropy a napomohly zvyšování preferencí takto zaměřeným stranám (Beichelt – Minkenberg 2002: 5).

O. Anastasakis tvrdí, že studium evropské extrémní pravice obecně je v současné době stále více založeno na zkoumání jejích projevů v západní Evropě. Pád komunismu a radikální změny nastartovaly rozvoj extremismu a radikalismu v těchto zemích. Přesto je existence extrémistických sil ve východní Evropě často podceňována (Anastasakis 2000: 19). O. Anastasakis představuje extrémní pravici v Evropě pomocí čtyř přístupů, které v současném odborném diskurzu převládají. Pomocí těchto dimenzí analyzuje současnou extrémní pravici v Evropě. Mezi tyto čtyři dimenze řadí: historickou, sociálně-ekonomickou, politickou a ideologicko-kulturní (Anastasakis 2000: 5). Historická dimenze je v tomto případě představena v jisté kontinuitě meziválečného fašismu a současné extrémní pravice. Autor poukazuje na fakt, že komunistické režimy potlačily nacionalistické tendence, které se rozvíjely v těchto zemích obvykle po první světové válce. V 90. letech mnoho extremistických hnutí navazuje na meziválečném období, které je stále silným zdrojem ideologické inspirace. I v západní Evropě se extrémní pravice inspiruje fašismem či nacismem, přesto se dědictví těchto ideologií projevuje více v Evropě východní, kde politické strany i jejich vůdci často představují meziválečný politický styl i ideologii. Druhá dimenze obsahuje sociálně-ekonomický rozměr, na který měl

velký vliv tzv. „dovážený kapitalismus“ a multikulturalismus. Nově vzniklé demokracie musely přijmout západní model liberálního kapitalismu, po rozpadu sovětských trhů. Tato velká ekonomická transformace přinesla do zemí nové hodnoty, které byly stavěny na cizích tradicích a ekonomické filozofii. Do té doby byly ekonomiky států založeny na centrálním plánování, zároveň produkce a distribuce byly ve vlastnictví státu. Země musely přizpůsobit své trhy, otevřít se globálnímu obchodu, přijmout rychlé reformy a privatizovat. Tato velká ekonomická změna vedla nejen k finančním ztrátám, ale také postihla některé sociální skupiny obyvatel (Anastasakis 2000: 19–22). Součástí politické dimenze jsou především sklony k vysoké fragmentaci stranického systému. Tento jev je důsledkem ekonomických změn, nevyřešených otázek národní identity, politických reforem či slabých institucí. Poslední, ideologická dimenze představuje specifikum postsovětských republik, kterým je šovinistický nacionalismus. Stejně jako v západní Evropě i ve východní se projevuje nacionalismus, xenofobie, etnická intolerance či antisemitismus, ale šovinismus je silným prvkem projevující se právě v postsovětské Evropě.⁴ Pozoruhodný je silný antisemitismus navzdory tomu, že židovská komunita je v těchto státech velmi slabě zastoupena. Ve většině zemí se obvykle počty vyšplhají na několik tisíc. Tento fenomén je často označován jako antisemitismus bez Židů. Tento typ antisemitismu je především založen na přesvědčení o existenci mezinárodního židovského spiknutí, které se snaží skrze ekonomické či politické nástroje získat důležité posty k ovládnutí světového obchodu a politiky. K výraznému rozvoji extrémní pravice v 90. letech přispěla také autoritářská tradice, která se ve větší či menší míře vyskytovala ve všech zemích. Východní Evropa tak mohla lehce navázat na svou minulost a hrdě se hlásit k lídrům extremistických skupin meziválečného období, které bojovaly za nezávislost své země (Anastasakis 2000: 22–26).

⁴ V případě Lotyšska a Litvy přijala vláda v 90. letech opatření, kvůli kterým došlo k vyčlenění etnických menšin, jelikož nesplňovaly podmínky pro získání občanství, i přestože někteří z nich v zemi žili několik desetiletí (Anastasakis 2000: 25).

5. Extrémní pravice v Lotyšsku

5.1. Historický vývoj krajní pravice v Lotyšsku od získání nezávislosti

Lotyšsko, jako nezávislá republika, vzniklo v roce 1921. Cesta k demokracii v zemi však nevedla přímo a vývoj země po získání nezávislosti nebyl tak jednoduchý. Lotyšsko bylo již v této době velmi heterogenním státem, co se týče pestrosti obyvatelstva. Současně vyvstaly v zemi nové problémy, nejpalčivějším z nich se jevila, zhoršující se ekonomická situace, což náladám ve společnosti příliš nepomáhalo. Spolu s ekonomickým propadem, který dosáhl své vrcholy během světové ekonomické krize, se pojila také narůstající politická nestabilita. Politici nebyli schopni dojít ke společným kompromisům, často zde byla snaha o prosazování vlastních zájmů. V důsledku těchto neshod docházelo k častému střídání kabinetů, jelikož vlády za takové situace byly neudržitelné. Dalším faktorem, který napomáhal nestabilitě politického systému, byl velký počet stran v parlamentu. Systém se tak stal silně fragmentovaný, což vedlo k politické nestabilitě a znemožňovalo řešení vnitropolitických problémů (Fiala 2011: 11–12).

Špatnou ekonomickou situací bylo postiženo především zemědělství. Mezi další negativní produkty hospodářské krize patří vysoká nezaměstnanost. Řešení této situace však nebylo možné kvůli neschopnosti dosažení konsenzu politických stran. Hlavně ve 30. letech se začaly v zemi profilovat radikální a extrémistická hnutí, Lotyšsko se tak v tomto směru příliš nelišilo od jiných zemí Evropy, kde začal být fašismus rychle šířen a stával se pro společnost stále atraktivnější. Hnutí se rychle rozrůstala, avšak byla názorově velmi roztříštěná, proto se jim nikdy nepodařilo spojit se v silnější uskupení, které by dosáhlo kýženého vlivu v zemi. Mezi nejsilnější extremistickou skupinu lze označit Ohňový kříž, která se po svém zákazu přejmenovala na Hromový kříž (*Pērkonkrusts*).⁵ Jejím hlavním heslem se stalo: „Lotyšsko Lotyšům, Lotyšům

⁵ Pērkonkrusts je název svastiky v Lotyšsku a zároveň se jednalo o jednu z lotyšských nejextrémnějších krajně pravicových organizací, které se rozvíjely v 90. letech. Navazovala na organizaci z meziválečného

chleba a práci“. Pozoruhodné však je, že hlavní heslo „Lotyšsko Lotyšům“ v modifikovaném znění využíval právě režim K. Ulmanise.

V noci na 16. května 1934 byl proveden puč, za kterým stál již zmiňovaný K. Ulmanis. Ten měl silnou podporu Svazu zemědělců, který se řadil k jedné z tehdy nevlivnějších politických stran v Lotyšsku. Puč byl veden v duchu záchrany státu před nebezpečím vzniku občanské války. Tento převrat proběhl hladce, bez jakýchkoli ztrát na životech. Následně na to byl vyhlášen výjimečný stav, byla pozastavena činnost parlamentu, rozpuštěny politické strany a přísný zákaz organizování extrémistických organizací. K. Ulmanis varoval před radikalizující se společností. Vzápětí po tomto prohlášení byli pronásledováni nejen jeho političtí odpůrci, ale také členové fašizující pravice (Lainová 2003b: 121–130). Dále přislíbil sestavit novou ústavu, která by umožnila více penalizovat extrémní organizace v zemi, tak se ale nikdy nestalo. Legitimitu tento režim čerpal především z nacionalismu a využíval přitom kultu silného vůdce, kterým Ulmanis rozhodně byl. Přestože se téměř všechna moc soustředila pouze do jeho rukou, byl tento nedemokratický režim společností velmi podporován. Největší podpora přicházela především z venkova, jelikož Ulmanis se zasadil o to, že se ekonomická situace v zemědělství začala vylepšovat, na tyto pozitivní změny navazovaly další ekonomické úspěchy země. Co se týče ekonomiky a životní úrovně obyvatelstva, ta rychle rostla. V roce 1941 bylo toto směřování Lotyšska ukončeno, jelikož „dobrovolně“ vstoupilo do SSSR a stalo se tak jednou z dalších sovětských republik. Tento stav trval až do

období, se kterou sdílela stejný název. Na tuto meziválečnou organizaci navazují zejména členové skupiny Obránci a tato organizace byla podle vzoru obnovena v roce 1995. Ideologie skupiny můžeme definovat jako etno-rasový nacionalismus. Hlavním cílem bylo vytvoření lotyšského Lotyšska, což popisují tak, že v Lotyšsku budou u moci pouze pokrevní Lotyšové. Dalším cílem skupiny je obnovit rasovou čistotu v Lotyšsku. Skupina byla silně antisemitistická. Organizace byla silně militantní a považovali se za lotyšskou bojovou jednotku. Poté, co byla rozpuštěna, se někteří její členové pokusili vyhodit do povětří památník osvoboditelů. Při jednom takovém pokusu byli dva z nich zabití při výbuchu. V roce 2000 byla většina z vůdců zatčena, souzena a organizace zanikla. V současné době se o její vzkříšení pokouší Igors Šiškins, ale byl již několikrát zatčen za nošení nepovolených symbolů na veřejnosti (Muižnieks 2005: 97-98).

roku 1991, kdy Lotyšsko vystoupilo ze sovětského bloku (Dančák 1999: 156–157).

5.2. Nezávislé Lotyšsko

V současné době můžeme označit lotyšský stranický systém za extrémní multipartismus. Před každými volbami vzniká mnoho politických stran, kterým se podaří získat mandáty v parlamentu, toto značí malou institucionalizaci stranického systému. Takto nově utvořené strany často využívají tzv. protestních politických programů, kterými se snaží získat nové voliče. Problém v politickém systému obvykle nastává, když tyto nové politické subjekty nejsou schopny obhájit své mandáty v dalších volbách, což je velmi častým jevem v Lotyšsku, který tak zabraňuje určité konsolidaci a stabilizování stranického systému. V tomto případě to spíše napomáhá politickým stranám, které mají krajně pravicový ideový základ a mohou se tak snadněji dostat do podvědomí voličů a získat si jejich hlasy (Fiala 2011: 17–18). Obecně má nacionalismus v postsovětských státech velmi silnou pozici, což se odráží v politických vyjádřeních napříč celým politickým spektrem.

Po získání nezávislosti v Lotyšsku převládaly velmi slabé vztahy mezi etnickými Lotyši a ruskou minoritou.⁶ Občanství a volební právo bylo uděleno pouze té osobě, která prokázala znalost lotyšštiny a prošla písemným testem. Členové menšiny také museli absolvovat jazykovou školu lotyšského jazyka a to do roku 2004 (Kellas 2004: 198). Lotyšsko v občanském zákonu z roku 1994, přiznává občanství těm osobám, které již byly občany do roku 1940. Pokud osoby, které dlouhodobě pobývali na území Lotyšska a nesplňovali první podmínku, bylo nutné, aby prošli jazykovým testem. Nejvíce se tento zákon dotkl rusky mluvících obyvatel, kterých v té době byla jedna třetina celkové

⁶ Dle dotazníkového šetření z roku 2000 se ukázalo, že 65 % Lotyšů věří, že demokracie je nejlepší formou vlády, což není nic výjimečného, ale 40 % občanů se domnívá, že stát by měl být řízen silným lídrem. Tento jev pouze poukazuje na vliv historického formování země ve 20. století, který se tak stále promítá do současné situace v zemi, která měla v meziválečném období zkušenost s autoritářským režimem K. Ulmanise. Právě tato zkušenost inspirovala i krajní pravici v 90. letech (Muižnieks 2005: 142).

populace. K výrazné liberalizaci těchto podmínek došlo zejména kvůli tlaku ze zahraničí, především od OBSE, NATO a EU (Kellas 2004: 202). Např. v březnu 2012 se konal pochod lotyšských veteránů SS v Rize, pochod byl veden v duchu oslav lotyšské nezávislosti a také jako památka na členy lotyšských nacistických legií, bojovníků za nezávislost (Brackman 2012: 12).

Obecně v tomto vymezeném období nebyl extremismus v Lotyšsku tak silný. Nicméně v 90. letech se začíná formovat extrémně-pravicová scéna. Největší rozvoj byl především v lotyšských a ruských komunitách. Extremismus v Lotyšsku je založen především na etnickém rozdělení země. Existuje tedy lotyšský extremismus a ruský extremismus. Přesto politické strany nebyly tak silné, hlavní aktivity přicházely z organizací. Skupiny mají společný antisemitismus, který je součástí obou propagand. Pro tyto extremistické větve jsou typickými zástupci Pērkonkrusts a Ruská národní jednotka. Obě jsou založeny jako bojový typ organizací, které si kladou za cíl chránit zájmy své části společnosti. Společným znakem obou extremistických skupin bylo také rostoucí zastoupení mladých lidí. Ruské extremistické skupiny zastupují zájmy politicky i sociálně marginalizovaných neobčanů. Ruským extremismem se však v této práci zabývat nebudeme (Muižnieks 2005: 94–95).

V nově se formujícím státu, se obrat k pravici začal čím dál více projevovat. Příkladem může být popírání holocaustu či ospravedlňování válečných zločinů. V Lotyšsku se tak začala znovu probouzet extrémní pravice, mladí lidé začali vstupovat do tzv. Aizsargi, která fungovala jako fašistická polovojenská organizace a pořádala protižidovské pogromy. V 90. letech se situace dostala do takové eskalace, že lotyšská vláda utvořila přibližně 15 000 domobranu Zemisargi, jejíž součástí byly také čestné jednotky veteránů SS. V roce 1993 lotyšský parlament držel minutu ticha na počest padlých lotyšských vojáků, kteří byli součástí legie SS (Lee 2004: 316–317).

Lotyšskou společnost můžeme rozdělit dle etnického rozložení takto, převažují Lotyši s 55 %, druhým silným etnikem jsou Rusové, kteří jsou v zemi

zastoupení z 30 %. Právě tento fakt, měl v 90. letech silný vliv na formování krajní pravice v Lotyšsku a má i dodnes. Volební volatilita v Lotyšsku je vysoká téměř při každých volbách, výjimku tvořily volby v roce 2006, avšak hned následující volby se vše vrátilo do původních kolejí. Je to způsobeno především neukotveností politických stran, které by byly dlouhodobě stabilní, jelikož před každými volbami se objevil nový subjekt, kterému se podařilo obvykle vyhrát (Saarts 2011: 88). Důvěra v politické strany v Lotyšsku se v letech 2004 až 2010 pohybovala na pouhých 6 %. Autor také představuje etnickou štěpící linii jako hlavní, která hraje významnou roli do současnosti. Etnická konfliktní linie je v lotyšské politice i společnosti nejsilnější, předčila i štěpící linii komunismus/antikomunismus, která v Lotyšsku není hluboce zakořeněna. Mezi druhořadé konfliktní linie lze zařadit klerikální/antiklerikální či urbánní/rurální (Saarts 2011: 92–97).

5.3. Formování stranického systému

První svobodné parlamentní volby se konaly 5. a 6. 6. 1993 a zúčastnit se jich mohli pouze občané Lotyšska. Volební období pro poslance Saeimu bylo tříleté. Volební systém byl poměrný s 4 % klauzulí. O tyto volby byl velký zájem, jak ze strany voličů, tak kandidujících stran, kterých šlo do voleb 23. Volební účast byla velmi vysoká 89,9 %. Lotyšské národní nezávislé hnutí, za které kandidoval tehdy ještě neznámý J. Siegerist, se umístilo hned na druhém místě s 13,4 % hlasů, z čehož plynul zisk 15 mandátů v parlamentu. LNNK se umístilo na druhém místě, přesto se stalo součástí opozice a menšinovou vládu utvořila Lotyšská cesta (LC), spolu s Lotyšským rolnickým svazem (LZS). Její existence však netrvala dlouho, už o rok později v červenci 1994 vláda padla. Problémem se stalo hlavně směřování zemědělské politiky a odchod hned několika ministrů z vládního kabinetu. Sestavením nové vlády byla pověřena LZS a Jednota pro Lotyšsko – Obroda národního hospodářství (SLAT), tato vláda byla opět menšinová, proto byla závislá na podpoře středolevých umírněných stran. LNNK spolu s Lotyšským křesťansko-demokratickým svazem a sdružením Za vlast a svobodu, utvořily společně opoziční blok.

Lotyšský stranický systém byl v 90. letech typický svou fragmentací a silnou vládní nestabilitou. Zajímavým faktem je, že volby ve všech třech případech vyhrála vždy nově vytvořená strana před volbami, což značí neukotvenost stranického systému a snadné podléhání obyvatel populistickým heslům. Snahou o vyřešení nestabilní vlády, bylo vypsání předčasných parlamentních voleb v roce 1995. Zajímavý byl také vývoj počtu stran, které se dostaly do parlamentu. V prvních volbách v roce 1993 to bylo hned 7 subjektů, o dva roky později v předčasných volbách dokonce dohromady 10 politických stran a koalic, ve volbách v roce 1998 se již počet snížil na šest. Dle G. Sartoriho dělení stranických systémů odpovídá Lotyšsko, vysoké fragmentaci, současně je zde i vysoká polarizace stran, čili strany jsou si ideologicky vzdálené. Tudíž lze lotyšský stranický systém označit zvláště na počátku 90. let za polarizovaný pluralismus.⁷ Počet stran, které se při parlamentních volbách dostávají do parlamentu, činí více jak pět (Sartori 2005: 132–133; Hloušek 1999: 110–112; CVK 2010a, CVK 2015a).

Následující předčasné volby se konaly v roce 1995. Účast ve volbách byla opět vysoká a to 71, 9 %, v těchto volbách se počet kandidátek mírně snížil na 19, volební klauzule se zvýšila na 5 %. V těchto volbách již kandidovala tzv. Siegeristova strana (TKL), která získala celkový počet hlasů 14, 9 %, to jí vyneslo 16 mandátů. V těchto volbách získaly velký vliv právě populistické formace jak na straně pravice, tak i levice. Vítězem voleb se stala nově vytvořený politický subjekt Demokratická strana „Hospodář“ (DPS). Původní vize o budoucí vládě měla zahrnovat také TKL, avšak konečná situace byla jiná a pověřen sestavením vlády byl nestranický A. Šķēle, který již do nové vlády Siegeristovu stranu nezahrnul. Tato vláda, i přestože byla sestavena hned z 6 politických stran, byla menšinová a disponovala pouze 48 hlasy. Na tomto příkladu lze vidět, do jaké míry byl systém fragmentovaný, což znemožňovalo sestavení silné vlády a

⁷ Odpovídají tomu i následující charakteristiky, které Sartori uvádí jako typické pro multipartismy. Pravděpodobnost, že některá strana získá většinu, či si jí udrží je téměř mizivá. Síla menších stran může být posuzována dle její postradatelnosti či nepostradatelnosti v koalici, či jejího případného vyděračského potenciálu (Sartori 2005: 132–133).

stabilitu politického systému. Další volby, tentokrát již v řádném termínu opět vyhrála nová politická formace Lidová strana (TP). Výsledkem byla opět menšinová vláda složená z LC, TB/LNNK a Nové strany (JP). Toto sestavení vlády však bylo provázeno korupčními skandály, obviněními z plánování teroristického útoku, či výhrůzkami smrtí (CVK 2015b; CVK 2010b; Hloušek 1999: 112–113).

Další parlamentní volby se konaly v roce 1998, vítězem se stala Lidová strana (TP) se ziskem 21, 19 %, v závěsu za ní Lotyšská cesta (LC). TB/LNNK, která byla v minulém období součástí menšinové vlády, získala 14, 65 %. Siegeristova strana, která v minulých volbách slavila velký úspěch, v roce 1998 naprosto propadla a nezískala jediný mandát. Sestavena byla opět menšinová vláda, která se skládala z Lotyšské cesty, TB/LNNK a Nové strany (JP). Poslední jmenovaná strana získala 7,31 % hlasů (Inter-Parliamentary Union 2015a). Volby v roce 2002 se nesly v duchu přístupu do struktur NATO, jelikož Lotyšsko očekávalo, že v brzké době obdrží pozvánku pro vstup.⁸ Předvolební kampaň provázela obvinění o lživé negativní kampani mezi stranami. Vítězem voleb se stala nově vzniklá strana Nová doba (JL) s 23, 98 % hlasů, Lidová strana, která vyhrála minulé volby, se umístila až na třetím místě s 16, 63 % a koalice TB/LNNK se těsně překročila volební klauzuli se ziskem 5, 37 % hlasů, přesto však byla součástí většinové vlády spolu s Novou dobou, Svaz zelených a zemědělců a Lotyšskou první stranou (LPP) (Inter-Parliamentary Union 2015b).

Hlavním tématem v roce 2003 se stalo referendum o připojení k Evropské unii, které se konalo 20. srpna. Spolu s narůstající kampaní na podporu pro začlenění do EU se navyšoval i počet odpůrců vstupu. Výsledky referenda však hovořily pro připojení k EU, ze 72 % se pro přistoupení vyjádřily celé dvě třetiny (Ikstens 2004: 1056–1057). Volby v roce 2006 vyhrála opět Lidová strana a získala v parlamentu 23 mandátů. Předchozí vítězná strana Nová doba skončila na třetím místě. Koalice stran TB/LNNK skončila jako předposlední a oproti minulým volbám získala o jeden mandát více tedy celkově osm, se ziskem 6, 94

⁸ Lotyšsko oficiálně vstoupilo do NATO v dubnu 2004, do Evropské unie to bylo o měsíc později (Inter-Parliamentary Union 2015c).

% (Ikstens 2007: 1014). Vláda byla vytvořena z Lidové strany, Svaz zelených a zemědělců, koalice stran Lotyšská první strana a Lotyšská cesta. Do vlády byla přizvána také koalice TB/LNNK (Inter-Parliamentary Union 2015c).

Lotyšsko bylo nejvíce zasaženo hospodářskou krizí, která vznikla v roce 2008. Země musela přijmout půjčky od Mezinárodního měnového fondu a Evropské unie. Nezaměstnanost v zemi rychle rostla, HDP na osobu se snížilo cca o 20 %, což byl největší pokles ze všech zemí středovýchodní Evropy. Ekonomické problémy byly hlavním hybatelem sociálních nepokojů a napětí ve společnosti. V zemi začaly narůstat projevy xenofobie, antisemitismu, či rasově motivovaného násilí (Blaszczynski – Doran 2009: 6–7). V letech 2008 až 2010, bylo z pobaltských států nejvíce ekonomicky zasaženo Lotyšsko. Dle statistik byla průměrná nezaměstnanost v tomto období okolo 17 %, přičemž nezaměstnanost etnických Lotyšů a etnických Rusů byla přibližně stejná (Bloom 2013: 801). Do voleb v roce 2010 kandidovalo na 13 politických stran a koalic. Poprvé kandidovala Nová aliance, koalice skládající se z TB/LNNK a Vše pro Lotyšsko!. Pět subjektům se podařilo překročit volební práh, vyhrála koalice s názvem Jednota, která získala 31, 2 %. Naproti tomu Národní Aliance se umístila na posledním pátém místě se ziskem 8 mandátů. Vítězná strana utvořila vládní koalici se Svazem zelených a zemědělců a po dlouhé době se tak TB/LNNK nestala součástí vlády, i přestože již byla součástí koalice Národní aliance (Inter-Parliamentary Union 2015d).

Nová vláda však neměla dlouhého trvání, protože ani ne o rok později se konaly volby nové. Lídr strany Pro lepší Lotyšsko, A. Slesers byl obviněn z korupčního jednání, avšak parlament v reakci na toto obvinění odmítl vyšetřování dané kauzy. Tehdejší prezident V. Zatlers vypsals jako první v dějinách nezávislého Lotyšska referendum o rozpuštění parlamentu. V těchto volbách si Národní aliance polepšila se ziskem 13, 8 %, což pro ni znamenalo v konečném důsledku 14 mandátů. Straně se podařilo vytvořit koaliční vládu se stranou Jednota a znovu se tak stala členem vládního kabinetu (Inter-

Parliamentary Union 2015e). Poslední volby do Saeimu se konaly na podzim roku 2014.⁹ Vítězem se stala proruská Harmonie s 23 % hlasů. Koalice Národní aliance získala 16,6 %, což pro ni znamenalo 17 mandátů v parlamentu (CVK 2014). I přes vítězství ve volbách se Harmonie nestala součástí vlády. Vláda byla utvořena stejně jako po minulých volbách ze středo-pravých stran - Jednota, Svaz zelených a zemědělců a Národní aliance. Konflikt na Ukrajině vzbuzuje v Lotyšsku silné obavy z Ruska. Země v současné době vydává více financí na zbrojení, ve společnosti sílí antiruské tendence, proto je pro Lotyše nemyslitelné, aby v této době vedla vládu prorusky orientovaná strana (Economist 2014).

5.4. Extrémně pravicové strany Lotyšska

5.4.1 Lidové hnutí za Lotyšsko (TKL)

Počátkem 90. let se všechny pobaltské státy nacházely v ekonomicky těžké situaci, protože jejich hlavním partnerem byly do té doby sovětské trhy. Nepokoje se rozrostly nejen v Lotyšsku, ale i v obou dalších pobaltských státech. V Estonsku v tutéž dobu padla vláda a na Litvě se o její svržení snažila opozice. Této ekonomické i sociální nejistoty využil Joachim Siegerist, který si i navzdory své minulosti a mnoha dalším nedostatkům dokázal získat mnoho Lotyšů v parlamentních volbách na svou stranu.¹⁰ Prakticky získal druhé místo ve volbách v roce 1995, protože mnoho politiků, bylo pošpiněno korupčními skandály a jejich reputace byla poškozena. Lotyšsko se v té době nacházelo ve složité ekonomické situaci. Většina obyvatel žila v chudobě a vláda s tím nebyla schopná či ochotná udělat něco do té míry, aby to zabránilo právě vzniku takovýchto extrémně pravicových uskupení. Je mnohem snazší přesvědčit lidi k podpoře extremistických uskupení, pokud vláda není schopna nahromaděné problémy řešit (Kinzer 1995). Joachim Siegerist je dodnes velmi kontroverzní

⁹ Ohledně délky volebního období došlo v ústavě ke změně, a to ze 4 na 3 roky (Ústava Lotyšské republiky 2009: čl. 13).

¹⁰ J. Siegerist měl hned několik zásadních nedostatků pro případné voliče. Neovládal lotyštinu a občanem Lotyšska se stal až počátkem 90. let a to aniž by se musel vzdát německého pasu. Ani tyto negativní faktory však neovlivnily jeho volební zisk se svou stranou TKL (Kinzer 1995).

osobou. Tento, původem německý novinář, se na lotyšské politické scéně objevil v roce 1993, před příchodem do Lotyšska byl v Německu součástí krajně pravicových kruhů.¹¹ Ihned po příchodu do Lotyšska se začal politicky angažovat, protože zde pro sebe viděl velký politický potenciál. Ve volbách v roce 1993 získal mandát do lotyšského parlamentu a to za konzervativní nacionalisty, konkrétně za Lotyšské národní nezávislé hnutí (LNNK). Tato politická strana se profilovala jako silně antikomunistická a prosazovala tvrdé potlačení korupce v zemi. Než byl J. Siegerist zvolen jako poslanec za tuto stranu, prosazoval především rasistické a antidemokratické hodnoty. Poté co se přidal k LNNK zapojil do své rétoriky také antikomunismus a nacionalismus. Siegerist se v Lotyšsku stal významnou osobou, i přes fakt, že byl spojován s několika negativními kauzami. Např. v Německu se musel potýkat s obviněním a odsouzením na osmnáct měsíců, neboť byl shledán vinným z podněcování rasové nesnášenlivosti.

I přes své zvolení do lotyšského parlamentu, čímž se mu otevřela cesta k ovlivnění lotyšské politické scény, nikdy dostatečně neplnil své politické povinnosti, protože chyběl na většině parlamentních zasedání. Většinu času trávil v Německu, právě tento fakt způsobil, že v dalších volbách v roce 1995 svůj mandát neobhájil. Právě kvůli své rasistické rétorice byl ze strany brzy vyloučen a tak se rozhodl pro založení své vlastní strany – Národní hnutí za Lotyšsko (Melvin 2000: 146). Tato strana však byla v Lotyšsku známá spíše jako Siegeristova strana a příkladem politické strany, která stojí i padá se svým politickým lídrem.¹² Přestože měl její politický lídr silnou nevýhodu, tedy

¹¹ Joachim Siegerist získal lotyšské občanství po svém otci, přes tuto nevýhodu dokázal v Lotyšsku uspět ve vedení politické strany (Lee 2004: 316).

¹² Dalšími příklady lotyšského krajně pravicového extremismu v 90. letech jsou především noviny, které podporovaly jak Siegeristovu stranu, tak militantní uskupení Pērkonkrusts. Jedním z takových příkladů jsou noviny s názvem Lotyši v Lotyšsku (LL). Tyto noviny začaly svou činnost v roce 1998 a o rok později již byly volně k dostání v obchodech, či přes internet. Právě internet se stal klíčový pro publikování myšlenek krajní pravice v Lotyšsku. Noviny měly také antiruské a rasistické tenze, i přes jisté konfrontace s právem, noviny stále fungují. Dalším aktérem v této problematice byl zpravodaj Patriot, ve kterém bylo zapojeno mnoho aktivistů z novin Lotyšů v Lotyšsku. Tento zpravodaj vycházel pouze jeden rok, přesněji v období 1999 až 2000. Navzdory krátkému fungování, zpravodaj znovu otevřel diskuzi o šíření nacistických sympatií, antisemitismu a rasismu. Zpravodaj kombinoval opěvování meziválečného

neovládal jazyk, získal ve volbách necelých 15 % hlasů a skončil na druhém místě. V těchto volbách se velmi dobře ukázalo, že namísto nastolení nového směru, se občané vyjádřili proti stávající vládě. Siegeristova strana tak byla jasným lákadlem pro lotyšské voliče, kteří si nechtěli vybrat žádnou ze stávajících politických stran. Předvolební průzkumy v tomto směru neodhadly sílu Siegeristova populismu. Strana ve volbách získala dvakrát více hlasů, než předvolební průzkumy naznačovaly. TKL se profilovala zejména jako populistická, krajně pravicová politická strana. K takto úspěšnému volebnímu zisku také napomohla strategie, kterou Siegerist v předvolebních kampaních využíval. Zdůrazňoval chudobu Lotyšů, distribuoval oblečení, léky, či potraviny potřebným. V předvolebním programu Siegerist sliboval měnovou stabilitu, boj proti korupci, podporu nových pracovních míst. K volbám ho přišli podpořit hlavně mladí lidé a staří, kteří platově nedosahovali ani na platové minimum (Kinzer 1995).

V dalších volbách v roce 1998 už však získala necelá 2 %. Siegerist se tak rozhodl opustit lotyšskou politickou scénu a znovu začal působit s touto tematikou v Německu (Muižnieks 2005: 96). Volební program strany TKL pro volby v roce 1995, se zabýval především řešením nezaměstnanosti, špatných životních podmínek, upadajícího zemědělství, korupce atd. Témata však nejsou příliš rozpracována a jsou používána spíše účelově, než že by přinášela konkrétní variantu řešení dané problematiky. Jednotlivá hesla můžeme označit za populisticky vedená, za účelem oslovení zoufalých občanů, v těžkých časech. Takovýto program zaručí, že voliči budou tuto stranu volit, i přes negativní jev, kterým je absence konkrétních způsobů řešení, namísto velice obecně používaných frází jako je např. prosperita pro všechny (CVK 2015c).

Pěrkonkrustsa nacistického Německa s podporou současných neonacistů v USA a skinheadů. Členové této skupiny byli většinou v konfliktu s právem, v roce 2002 soud oficiálně ukončil fungování Patriotu, ale jeho členové nadále zůstali aktivní na internetu (Muižnieks 2005: 97–102).

Lidové hnutí za Lotyšsko se vyznačovalo hned několika rysy, kvůli kterým ho lze zařadit do extrémně pravicové skupiny. Strana byla postavena především na osobě J. Siegerista, který byl jako lídr strany téměř adorován. Dále využívala časté slovní útoky vůči svým politickým protivníkům. Obecně všechny své soupeře označovala za komunisty, bez rozdílu ideologie a hodnot dané politické strany či jedince. Dalším nástrojem strany se stal populismus, který byl v jejích rukou využíván velmi strategicky. Předvolební program, jak zde již bylo zmíněno, byl plný účelových hesel, která nenabízela žádná řešení, dále také cílila na sociálně slabé, či nemocné osoby. J. Siegerist při předvolební kampani využíval přímého kontaktu s voličem, což straně vyneslo tak vysoký zisk ve volbách v roce 1995. Počet aktivních členů strany se však pohyboval ve velmi nízkých číslech. V roce 1995, tedy v roce, kdy měla být strana nejsilnější, byl počet jejích členů pouze 260. O dva roky později se vyšplhal na 274 osob (Sivertsen 2004: 233). Tato rétorika nevydržela dlouho, jelikož v dalších volbách strana získala pouhých 1,7 % hlasů, což znamenalo nulový zisk mandátů. J. Siegerist se rozhodl opustit Lotyšsko a vrátit se zpět do Německa, čímž byla existence strany ukončena (Hloušek 1999: 112–113).

5.4.2. Národní aliance (NA)

Tato koalice se skládá ze dvou lotyšských stran, které spojují společné hodnoty a názory na lotyšskou politiku. Národní aliance byla vytvořena v polovině roku 2010, spojením politické strany Vše pro Lotyšsko! a stranou Za vlast a svobodu/LNNK, tím došlo ke spojení hlavních nacionalistických stran. Ještě tentýž rok se zúčastnila voleb do parlamentu a získala 8 mandátů. O rok později se konaly předčasné parlamentní volby, ve kterých byl volební zisk koalice téměř dvakrát vyšší, získala 14 křesel s 13,88 % hlasů. Dobře se jí také daří na lokální úrovni, kde ztrojnásobila své zastoupení v místních radách a získala více jak 150 mandátů v 50 obcích. Po posledních volbách na podzim roku 2014 má koalice ve vládě tři zástupce, konkrétně se jedná o ministra kultury, ministra spravedlnosti a ministra pro životní prostředí a místní rozvoj.

V parlamentu získala 17 mandátů a v Evropském parlamentu má jednoho zástupce (NA 2015).

Mezi hlavní prezentovaná témata v programu patří: podpora rodin s dětmi, snížení nerovnosti, zahraniční politika, národní bezpečnost, ekonomika, regionální rozvoj, školství, kultura a zdravotnictví a posledním je veřejná správa. Strana pokládá za důležité podpořit tradiční rodinu s dětmi a nabídnout jim tak mnoho finančních úlev, např. politika třetího dítěte, či poskytování obědů na střední škole zdarma. Co se týče zahraniční politiky, zde je vidět silný odpor vůči Ruské federaci. Strana chce prosadit nulovou závislost na ruských energetických zdrojích, je pro zvýšení výdajů na zbrojení. Také navrhuje zřízení jednotek Národních gard, kterým by bylo umožněno jednat nezávisle na úřadech a konat tak podle situace. Tyto jednotky by měly být umístěny v každé obci. Strana zdůrazňuje, že všichni obyvatelé Lotyšska by měli mít respekt ke státu, jazyku a kultuře. Kdo tak neučiní, vystavuje se případným sankcím. V politickém programu je také vidět silná xenofobie. Podle strany by mělo docházet k výjimečně k prodeji pozemku cizincům, hospodářský růst by měl být primárně založen na Lotyších a ne na imigrantech. Dalším zajímavým bodem programu je snížení požadavků na znalost cizích jazyků v zaměstnání a preferování vždy národního jazyka. Tento důraz na národ se odráží také ve vzdělání. Národní kultura má být hlavní státní prioritou a její podpora bude financována státem. Národní památky budou opravovány ze státního rozpočtu, či soukromých prostředků. Dále by se stát měl zaměřovat na lotyšskou diasporu v zahraničí, hlavním cílem je udržet lotyšskou identitu. Strana je také pro podporu lotyšských médií (NA 2015a).

5.4.3. Vše pro Lotyšsko! (VL)

Tato organizace vznikla již v roce 2000, původně jako neformální organizace. Politickou stranou se stala až o šest let později v roce 2006. VL je známá svou snahou o organizování mnoha veřejných akcí či protestů. Původně se jednalo o skupinu mladých Lotyšů, kteří sdíleli nacionalistické myšlenky, jejich společným heslem se stalo: lotyšské Lotyšsko. Začíná spolupracovat s dalšími nacionalisticky zaměřenými spolky jako např. Club 415 a vyzývala všechny nacionalistické strany, aby se účastnily parlamentních voleb. V roce 1998 jich mnoho kandiduje, ale ani jedna nezískala více jak 1 % hlasů. Od roku 2002 organizace Vše za Lotyšsko! sdružuje mladší generaci, ale i všechny generace lotyšských nacionalistů. Vše za Lotyšsko! organizuje nejrůznější akce, vzpomínkové pochody na K. Ulmanise, či průvody, vzdělávací semináře, sportovní aktivity V roce 2007 to byla hlavně politická strana Vše za Lotyšsko!, která pořádala demonstrace proti lotyšsko-ruské dohodě o nových hranicích, jelikož Lotyšsko ztratilo oblast Abrenes. Spolupracuje s dalšími organizacemi, působícími v Lotyšsku. Strana se podílí na prosazení lotyštiny do všech sfér života, tedy již od útlého věku dětí apod. (NA 2015).

5.4.4. Za vlast a svobodu/LNNK (TB/LNNK)

Spojení stran TB a LNNK vzniklo v roce 1997 a integrovalo tak dvě populistické, nacionalistické politické subjekty v Lotyšsku. Strana se řadí mezi nejstarší politické strany demokratického Lotyšska, základy TB byly položeny již v roce 1988. V tomto roce bylo založeno masové lotyšské národní hnutí za nezávislost (DNNL), z kterého poté TB vycházela již jako politická strana. Ve volbách v roce 1998 získala strana TB/LNNK 140 773 hlasů, 14, 7 %, a to jí dopomohlo k zisku 17 křesel v parlamentu. Následující řádné volby v roce 2002 uskupení získalo 5, 4 % hlasů, ve výsledku znamenající zisk 7 mandátů, strana si tak pohoršila o celých 10 křesel. Strana byla úspěšná také, co se týče voleb do Evropského parlamentu v roce 2004, se ziskem 29, 9 % hlasů to pro ni znamenalo zisk 4 křesel v Evropském parlamentu. Ve volbách do národního parlamentu v roce 2006 strana získala 6, 94 % hlasů, 7 mandátů (NA 2015b). Jak

zde již bylo zmíněno strana a její příznivci jsou na veřejnosti často vidět. Počty členů stran před jejich spojení se pohybovaly na lotyšskou úroveň vysoko. Strana Za vlast a svobodu měla v roce 1995 na 730 členů, v roce 1997 se počet vyšplhal až na 1050. Oproti tomu LNNK na tom s členstvím byla ještě o něco lépe, v roce 1995 měla 1875 aktivních členů a o dva roky později to byly již 2000. Po spojení stran počet členů lehce klesl na 1800, přesto si strana udržela jednu z největších členských základen v Lotyšsku (Sivertsen 2004: 233). Snaží se udržovat pravidelnou tradici pochodů jako vzpomínku důležitých historických momentů a událostí. Jedná se však v mnoha směrech o kontroverzní pochody a vzpomínková setkání. Např. 16. března pořádá průvod na počest lotyšských legionářů, kteří padli za 2. světové války, jednalo se však o legionáře, kteří byli součástí SS. Strana se snaží tyto legionáře ospravedlnit tím, že jejich hlavním záměrem byl především boj proti SSSR a fakt, že vstoupili do struktur SS, byl vedlejší (NA 2015c). Dále si 15. května členové strany připomínají Ulmanisův převrat, který proběhl v roce 1934. Zdůrazňují důležitost Ulmanisovi vlády jako ekonomicky úspěšnou, ale i kulturní a vlasteneckou. Obecně označují toto období jako lotyšské zlaté časy, které by se podle nich klidně mohly vrátit. Na svých internetových stránkách uvádí, že strana se nestaví proti demokratickému řádu, ale nelze upřít úspěšnost Ulmanisovy vlády v Lotyšsku (NA 2015d).

6. Extrémní pravice na Litvě

6.1. Historický vývoj extrémní pravice na Litvě od získání nezávislosti

Litevská nezávislost byla započata v roce 1922, do té doby tomu bránily územní spory s Polskem o oblast Vilenska. Do 30. let negativně ovlivňovalo vztahy mezi oběma zeměmi. Tento stav se odrazil na postavení menšin, jak Poláků v Litvě, tak Litevců v Polsku. Litevský stát měl o tolik horší počáteční pozici, protože se země dotkla ruská občanská válka, i přesto dokázali své území udržet, navzdory neustálým návrhům na vytvoření polsko-litevské federace ze strany Polska. Ekonomická situace v počátečních desetiletích nového státu nebyla dobrá. Země byla silně průmyslově zaostalá a převažovalo z 80 % zemědělství. Litva tudíž na tom ekonomicky byla nejhůře ze všech pobaltských států. Mnoho obyvatel se uchýlovalo k emigraci.¹³ Dalším problémem byla, stejně jako v již zmiňovaném Lotyšsku, nezaměstnanost. Důsledkem všech těchto problémů byla radikalizace společnosti (Lainová 2003a: 85–89). Politická situace v meziválečném období se moc nelišila od situace v Lotyšsku. Stranický systém byl silně nestabilní, to se odrazilo i na nestabilitě litevských vlád. V roce 1926 byl proveden státní převrat, v čele s Antanasem Smetonou, který se stal pro příštích několik let významnou osobou. O dva roky později v roce 1928 byl rozpuštěn parlament a byla nastolena autoritářská ústava. Prezident, kterým byl právě Smetona prosazoval svůj vliv pomocí prezidentských dekretů. Režim se v zemi udržel až do sovětské okupace v roce 1940 (Fiala 2011: 72–73). Nezávislost byla v Litvě obnovena v roce 1991, a znovu tak začala vystupovat v mezinárodním prostředí jako samostatný stát, a to i přes fakt, že sovětská vojska byla v zemi přítomna až do roku 1993. Ekonomika státu se však nevyvíjela dobře z důvodu silného provázání na ekonomiku s bývalého sovětského bloku. Projevovalo se to nespokojeností obyvatel a poklesu životní úrovně. Zároveň se tato situace promítla i do politické nestability, projevující se častým střídáním vlád. Litevský stranický systém se příliš nelišil od toho lotyšského v tom smyslu,

¹³ Podle statistik byl počet Litevců, kteří emigrovali do USA, až jeden milion (Lainová 2003a: 87).

že se vyznačoval silnou nestabilitou, ale také vznikem nových politických stran krátce před konáním voleb. Tyto strany obvykle dosáhly parlamentních křesel a vytlačily tak zavedené parlamentní strany, které by mohly být symbolem stability v zemi. Politický systém obecně se vyznačoval velkou nestabilitou a personalizací politiky (Dančák 1999: 79–83).

Pokud bychom se podívali na etnické složení Litevské republiky, v naprosté většině převažují Litevci s 83 %, další menšiny zastupují především Poláci a Rusové cca 7 %, ostatní skupiny jsou zastoupeny marginálně kolem 1 %. V zemi převažuje katolické náboženství. Podle průzkumu z roku 1999 byla litevská populace označována za jednu z nejvíce xenofobních v Evropě (Kiaulakis 2005: 114–115). Litevský stranický systém je mnohem stabilnější než lotyšský, co se týče volatility, ta je vysoká především u konzervativců a sociálních demokratů. Volatilita se zvýšila po volbách v roce 2000, kdy vstoupilo na scénu hned několik nových stran (Saarts 2011: 88). V letech 2004 až 2010 se důvěra v politické strany v Litvě pohybovala okolo 9 %, což je velmi nízké číslo, naopak důvěra ve strany v Evropské unii byla dvakrát vyšší, činila 18 % (Saarts 2011: 92). Mezi hlavní štěpící linie v Litvě po roce 1990 patří socioekonomická a komunistická/antikomunistická. Tyto štěpící linie byly znatelné především v 90. letech. Po roce 2000 ztrácí socioekonomická linie na síle, nicméně komunismus/antikomunismus se stále udržel (Saarts 2011: 92–97).

6.2. Formování extrémní pravice na Litvě

Co se týče litevské krajní pravice, ta zde byla v 90. letech silně zastoupena především několika politickými stranami a to Litevskou národně-demokratickou stranou (LNDP), Litevský svaz mládeže (UJL) a Mladí Litevci, Litevskou unií svobody (LLS) a v 21. století především stranou Právo a spravedlnost (TT).¹⁴ Co

¹⁴ Dalšími aktéry, které je nutné zmínit, jsou převážně noviny, které se podílely na šíření krajně-pravicových myšlenek. Mezi tyto noviny můžeme zařadit Zvony republiky, které v současné době již nepublikují. Dalšími jsou Ozvěny z Litvy či Litevský patriot (Kiaulakis 2005: 125–129).

se týče dalších uskupení, v tomto ohledu byly úspěšné spíše organizace, které šířily myšlenky krajní pravice, rasismu a antisemitismu. V období 90. let nebyly extremistické organizace tak časté a netvořily reálnou hrozbu. V Litvě hranice mezi krajně pravicovou a krajně levicovou částí nebyla zcela jasná, protože organizace propagující rasismus a xenofobii může být stejně tak prokomunisticky orientovaná. Obecně jsou však všechny skupiny zaměřeny negativně proti stávající ekonomické politice, zahraničním investorům a integraci do EU a NATO (Kiaulakis 2005: 120–121).

Dle Ústavy Litevské republiky uznává všechny menšiny a jejich rovné postavení před zákonem. Přesto v roce 1991 vznikl občanský zákon, který je založen na přísném oddělení etnických skupin a striktně určuje, komu bude litevské občanství uznáno a komu ne. Dle ústavy má v prvním případě právo na občanství ta osoba, která byla občanem Litevské republiky před 15. červnem 1940, do tohoto způsobu získání občanství se řadí také jejich potomci, ale pouze v případě, že nejsou občany žádného jiného státu. Druhou možností automatického přidělení občanství je, pokud osoby trvale obývali území v období 9. ledna 1919 až 15. června 1940. V tomto druhém případě se přenáší občanství také na potomky těchto usedlíků, pokud prokáží, že stejně jako v prvním případě nejsou již občany jiného státu (Ústava Litevské republiky 1992: čl. 1). Podobně jako v Lotyšsku, i v Litvě musel zájemce o občanství splňovat několik podmínek pro jeho získání. V první řadě prokázat znalost psaného i mluveného jazyka, za druhé nejméně deset let pobývat na území státu a za třetí mít trvalé zaměstnání (Ústava Litevské republiky 1992: čl. 12). Tento zákon byl poupraven v roce 2002, a jak z něj lze vyčíst, litevský stát po získání nezávislosti pevně vymezil, kdo dosáhne na občanství a kdo nikoli, chtěl tím jasně vyloučit určité skupiny obyvatel, především polské, ruské a běloruské menšiny.

Velmi problematický je v Litvě přístup samotných státních institucí k holocaustu a válečným zločinům konaných na Židech. Litevské instituce odmítají uznávat holocaust jako specifickou historickou tragédii, v hlavních

dokumentech zkoumajících právě nacistickou historii, chybí jakákoli zmínka o holocaustu, či masových vraždách. Velmi zarážející je skutečnost, že několik osob, které během druhé světové války bojovaly spolu se sovětskými partyzány proti nacistům, a které holocaust přežily, byly následně stíhány za válečné zločiny proti litevským civilistům, avšak v konečném důsledku nikdo nebyl potrestán. Každoročně se na Den nezávislosti v Litvě konají neonacistické pochody několika stovek přívrženců s hákovými kříži na pažích a dalšími nacistickými symboly (Brackman 2012: 12). V roce 2010 proběhl pokus o schválení zákona o dvojím občanství, ten však neprošel přes prezidentku D. Grybauskaitė, která zákon vetovala s tím, že odporuje současnému znění ústavy (Bandis 2010). Situace v Litvě se s příchodem hospodářské krize také začala přiostrřovat. Litva, která se oficiálně snažila potlačovat antisemitismus a je jedním z hlavních členů organizace, která přispívá na podporu judaismu, se stále častěji na veřejnosti setkává se silnými projevy antisemitismu. Docházelo k neonacistickým pochodům, které často končily vandalismem. K sociálnímu napětí také přispěla narůstající nezaměstnanost a snížení růstu HDP (Blaszczynski – Doran 2009: 7).

6.3. Extrémně pravicové politické strany na Litvě

6.3.1. Litevská národně-demokratická strana (LNDP)

Jednalo se o nejradikálnější politickou stranu Litvy, můžeme ji označit také termínem neonacistická. Svůj původ má v roce 1993, kdy vznikla jako Litevská národní nezávislá unie (LNNS) a jejím zakladatelem a vůdcem se stal Mindaugas Murza. Časem si strana vytvořila obranné brigády, které působily po celé Litvě a staly se tak jejím symbolem.¹⁵ Znaky organizace se staly nacistické symboly. Na vlajce organizace se objevila svastika na modrém pozadí. Ozbrojené akce brigády byly velmi násilné a samotná brigáda byla velmi dobře vyzbrojena. Do její výzbroje patřily granátometry, granáty, samopaly, střelné zbraně či

¹⁵ Bojové brigádě byl připisován teroristický útok na sochu sovětské armády a železniční most (Kiaulakis 2005:122–124).

samostříly. Hlavním cílem organizace bylo vycvičit skupinu přibližně 30 osob, které by byly ochotné vykonávat útoky a nebát se případné smrti. Organizace čerpala ideologii především z meziválečné skupiny Mladí Litevci, která v zemi působila. Hlavním heslem organizace se stalo „Litva pro Litevce“. Existence této neofašistické organizace až do roku 1995 unikala pozornosti úřadů. Avšak vyšetřování cílených výbuchů vzpomínkové sochy sovětských vojáků, ukázalo právě na LNNS. Ve vyšetřování byl obviněn právě M. Murza, ale v konečném důsledku musel odpracovat pouze veřejné práce. V roce 1996 tedy Murza zakládá novou organizaci s názvem Litevská národně-sociální unie, tuto organizaci již lze označit jako nemilitantní. Avšak nacionalistické, xenofobní a antisemitské rysy si stále zachovala. Propagovala názor, že Litva by měla být řízena pouze Litevci, neměla by přistupovat do EU a měla by se stranit Židů a bolševiků. Typickými hesly byly: „My nebo nikdo!“, „Vše pro národ, vše pro stát!“ či „Litevci přidejte se do řad nacionalistů, připojte se ve spravedlivém boji za novou budoucnost, pro nový řád!“. Upozorňovali na to, že politici, kteří se plazí před Židy a Bolševiky, jsou zrádci národa a podkopávají jeho nezávislost. Tyto a další myšlenky vycházeli v tzv. Hlasu národa, což byla brožurka sloužící k šíření informací o této organizaci. V letech 1998 a 2000 se organizace snažila zaregistrovat u ministerstva spravedlnosti 10krát, z toho 2krát jako politická strana, ani jednou jí však nebylo vyhověno. Našli však jinou cestu a nechali si zaregistrovat stranu s názvem Litevská strana logického života (Kiaulakis 2005:122–124). Litevská národně-demokratická strana byla založena až v roce 1999 v čele s Rimantasem Smetonou, který byl původně lídrem Litevské unie nacionalistů. Jako první litevská strana měla oficiálně v programu euroskeptický přístup a varovala před vstupem do Evropské unie. V roce 2000 LNNDP získala v lokálních volbách 2 mandáty. Ještě tentýž rok v parlamentních volbách získali 0,3 % hlasů, což na získání mandátu nestačilo. Již od počátku byla tato strana považována za neonacistickou. Vznik této strany byl vítězstvím, jak pro neonacisty, tak pro politickou stranu. Neonacisté získali oficiální způsob, jak se dostat do politiky a poloprázdná strana zase mnoho nových aktivních členů

(LNDP 2014). Pokud se zaměříme na vývoj strany, můžeme si všimnout počáteční agrese a výpadů, kterými byla strana typická, postupem času však opouští rétoriku násilí a nutnosti ozbrojených složek. Také informační Hlas národa zmírnil svou propagandu a přestal prosazovat rasové útoky a otevřené násilí. I když můžeme vidět jistou změnu směrem k umírněnosti, tak straně zůstaly její extrémně pravicové rysy, jako je xenofobie či antisemitismus, i přestože je již tak tvrdě neprosazovala. I přes změnu, kterou si strana prošla, nehrála v Litvě nikdy velkou roli, ve které by byla aktérem rozsáhlých změn. Chybí jí totiž dostatečně velké finanční příjmy, které by jí tak pomohly k rozvoji (Kiaulakis 2005: 124–125).

Ve svém politickém programu strana zdůrazňuje, že je založena na etnických, křesťanských a humanistických hodnotách, které mají chránit národní zájmy. Kritizuje zde také liberalismus, který zvětšuje propast mezi bohatými a chudými. Proto by se měl tento stávající stav změnit k lepšímu nastavením tzv. národní demokracie, což by napomohlo rozvoji litevského ducha národa a litevštiny samotné. Tato myšlenka nového státu by měla být bariérou proti kosmopolitismu. Uznávají, že cizinci, kteří se učí litevštinu, přijmou všechny její zvyky a tradice, mohou získat občanství a stát se plnohodnotnými občany. Strana zdůrazňuje, že jejím cílem je zabránit oslabení národní identity. Zároveň jsou proti migraci cizinců do země a zavádění cizího životního stylu, který tak oslabuje ten litevský. Co se týče sociální spravedlnosti, nemělo by podle strany docházet k obohacování menšin, ale naopak zisk by měl jít především většině. Dále považuje za klíčové, aby se Litva stala nezávislým státem jak ekonomicky, tak energeticky. Rozhodně je proti tomu, aby Litva vstupovala do struktur Evropské unie a vzdávala se tak části své suverenity. Na místo toho by měla být jakýmsi mezníkem mezi západem a východem a pouze navazovat mezinárodní smlouvy, které by zajišťovaly její bezpečnost. Stát by se měl zajímat o výchovu dětí a mladých lidí, aby byli schopni se brzy zapojit do veřejných záležitostí. Zajímavá je interpretace svobody jako nejdůležitější hodnoty. Svoboda je však i odpovědnost a svobodní lidé by podle nich měli mít jasné právní a morální

hranice. Obecně je politický program obsahově velmi neurčitý a obecný. At již se to týká ekonomiky či společenského života, jsou zde jen neurčitá hesla, která působí populisticky (LNDP 1999).

6.3.2. Litevský svaz mládeže (UJL) a Mladí Litevci

V meziválečném období v letech 1933 – 1940, byl v Litvě založen Litevský svaz mládeže, známý také pod názvem Mladí Litevci. Tato organizace měla velké zastoupení a velké množství členů, uvádí se až 22 tisíc (UJL 2015). Poté, co se sovětský blok rozpadl, obnovil se v Litvě trend navazovat právě na meziválečné období a vyhnout se tak sovětské minulosti. Mladí Litevci na tento odkaz navazují, a v 90. letech vzniká znovuobnovená organizace stejného pojmenování. V první polovině 90. let vydávají i svůj vlastní zpravodaj s názvem Vůle národa, který se věnoval především rusofobním tématům. Dosah vlivu této organizace však nebyl velký. Tato politická strana se vyznačovala silně protirusky, proticizinecky a propagovali myšlenku rasové čistoty. Jejich častým argumentem bylo, že cizinci v Litvě kradou pracovní místa, zabírají pozemky a důrazně se stavěli proti smířeným manželstvím. Organizace zdůrazňovala, vyhnání cizinců ze země a očištění národa od jiných etnických menšin. V roce 1994 došlo k rozdělení organizace na dva další subjekty. Jedním byla organizace Litevský národní svaz mládeže „Mladí Litevci“ a druhou se stala politická strana s názvem Litevská národní strana „ Mladá Litva“. Hlavním lídrem obou subjektů byl Stanislavas Buškevičius. V roce 1992 strana utrpěla volební porážku, její lídr se však stal poradcem vlády, v oblasti mládeže. I navzdory své funkci se nadále snažil šířit nacionalistické myšlenky a podněcovat etnickou nenávisť. Např. v roce 1994 podal petici, která měla změnit národní složení hlavního města ve prospěch Litevců, či požadoval zrušit veškerá ruská a polská média, také požadoval zastavení migrace Rusů do Litevské republiky. Dalšími prioritami strany se stal boj proti zločinu, mafii a korupci. Jejich největším úspěchem byl získání mandátů na lokální úrovni v Kaunasu v roce 1995, kde byl její představitel

zvolen do místní rady. Všeobecně má strana nejsilnější pozici právě v tomto městě. Velmi kontroverzní byla situace, kdy sportovní odnož Mladých Litevců vedla bojový kroužek pro děti, který je měl naučit národní sebeobraně, zároveň jim byla vštěpována nacionalistická propaganda. Dalším kontroverzním bodem můžeme označit vznik milice mladých Litevců, která byla založena právě v Kaunasu a měla sloužit formálně jako činná instituce, která v případě potřeby může zasáhnout. Jednalo se o skupinu mladých mužů v uniformách, vycvičených v boji, kteří měli oficiálně zasazovat proti drogovým dealerům, či fotbalovým hooligans apod. Co se týče aktivit v hlavním městě, zde se strana snažila šířit povědomí o své existenci především pomocí svých tiskovin – Oheň. Dále pořádala demonstrace proti sexuálním menšinám, prostituci a pornografii. Na rozdíl od Litevské národně-demokratické strany (LNDP), fungovali Mladí Litevci vždy legálně a v rámci zákonných hranic (Kiaulakis 2005: 125–127). Skutečný počet členů strany nebyl po celá 90. léta znám, odhady v roce 1997 poukázovaly na několik stovek členů. V roce 2000 to bylo okolo tisíce členů (Sivertsen 2004: 233). Ideologie strany je založena na třech pilířích – křesťanství, litevská identita a demokratický stát. Náboženství je podle strany pro společnost téměř životně důležité, udává jedinci směr, dává člověku pocit jistoty. Základem pro každého člověka jsou jeho kořeny: rodina, kultura, identita a víra. Druhým bodem je litevská identita a Litva jako stát je zde téměř adorována. Není nic důležitějšího než vlast, která je složena z bohaté historie, zvyků, tradic, jazyka a my bychom ho měli ctít a vážit si ho. Litva je dle strany doslova Boží dílo. Jedinečné rysy, které má litevský národ, by se měly udržovat a rozhodně by se národy neměly míchat, jelikož dojde k oslabení národa. Zachování litevského národa by tedy mělo být prioritou každého občana. Obviňuje sovětský režim z toho, že chtěl litevského ducha potlačit a volá po jeho obnově. Posledním bodem ideologie strany je demokracie. Strana zde poukazuje na fakt, že mnoho nových států, které vznikly rozpadem sovětského bloku, ještě zdaleka nelze označit za demokratické, protože se ještě nenaučily demokracie (UJL 2015a).

Hlavní cíle programu se do jisté míry podobají předchozí straně LNDP. Občané by měli rozvíjet litevský národ, jeho jazyk a kulturu. Důležitá je jednota národa a silný stát, protože jedině tak dokáže ochránit individualitu jedince. Zabránit komukoli, kdo by se chtěl pokusit o narušení nezávislosti Litvy, či porušení její celistvosti. Strana se snaží o podporu litevských etnických regionů a jejich kulturního dědictví. Základním bodem je podle strany rodina, proto je pro podporu rodin s dětmi. Důležité je také náboženství a vzdělání. Stát by měl budovat národní školy, kde by byla zahrnuta také náboženská výchova, jako důležitý bod vzdělávání již od útlého věku dítěte. Zároveň je pro větší roli katolické církve a zákaz prodeje pozemků cizincům (UJL 2015b).

6.3.3. Litevská svobodná unie (LLS)

Organizace byla založena již v roce 1992, jejím lídrem se stal Vytautas Šustauskas. Litevská svobodná unie byla registrovaná jako politická strana až o dva roky později. Již od začátku se strana projevovala silně radikálně, ve svém programu měla boj proti korupci, podvodům a mafii, nicméně také byla silně xenofobní a antisemitská. Navázala silné vazby s ideologicky podobnou stranou – Mladí Litevci. Obě strany spolu mnohokrát spolupracovaly, pořádaly shromáždění či společné demonstrace. Jejich společným heslem se stalo „Dosáhneme řádu“. Tohoto řádu má být dosaženo pomocí ozbrojených jednotek, které by byly umístěny do každého města a regionu. Jejich hlavní náplní by bylo bojovat proti korupci a mafii a doslova by měly možnost „střílet je na místě“. Co se týče lídra strany, ten byl v roce 1995 zvolen do Kaunaské městské rady, na tomto postu využíval svou schopnost velmi dobrého řečníka, což mu vynášelo popularitu mezi méně vzdělanými lidmi. Často ve svých proslovech používal slova účelově, aby vyvolal dané reakce. Stranický program byl také sestaven z populistických hesel, která se příliš nezaměřovala na řešení stávajících problémů, pouze na ně poukazovala. Během ekonomické krize v roce 1997, strana pořádala tzv. pochody proti chudobě. Následující akcí měla být

podle jejího lídra V. Šustauskase akce proti Židům. Jednou takovou kontroverzní akcí, kterou V. Šustauskas uspořádal, bylo zapálení plakátu, na kterém byla karikatura V. Landsbergise, tehdejšího předsedy parlamentu. Vyobrazení se však podobalo karikaturám Židů, které byly využívány za nacistického Německa. Do roku 2000 byla strana úspěšná především na lokální úrovni a to i navzdory xenofobii, kterou silně propagovala.¹⁶ Lídr strany získal post starosty v Kaunaské městské radě. Ovšem co se týče parlamentních voleb, v těch nikdy strana nezaznamenala větší úspěch, v roce 2000 obdržela zisk pouhých 1, 3 %, což stačilo na zisk jednoho mandátu. Paradoxně byla tato strana po celou dobu legální, i přestože propaganda jejího vůdce se nikdy nezmírnila, ba naopak po celou dobu existence byla strana otevřeně neonacistická. Tato strana je nejznámější extremistická organizace jak v Litvě, tak v zahraničí. Odborníci se shodují na tom, že i přes svoji extrémnost, nebyla velkou hrozbou pro demokratickou Litvu. V roce 2011 byla strana rozpuštěna a na jejích základech byla sestavena politická strana s názvem Litevská prezidentská unie (LPS), v čele strany se objevila Kristina Brazauskienė. V podstatě strana navázala tam, kde LLS skončila, tedy snažila se oslovit skrze populistická hesla, co nejvíce budoucích voličů. Kristina Brazauskienė, vdova po A. Brazauskasovi, však vydržela v čele strany pouhé tři měsíce, poté byla znovu vystřídána V. Šuštauskasem. Otázkou tedy zůstává, zdali to nebyl pouze strategický tah k tomu, získat nové voliče a nalákat je tak na jméno bývalého prezidenta Litvy, který působil v čele státu v letech 1993 až 1998 a v letech 2001 až 2006 se stal litevským premiérem (Alkas 2013; Balsas 2011; Telegraph 2010).

¹⁶ V. Šustauskasovi veřejné projevy často hraničily s ilegalitou. Např. v jedné televizní diskusi prohlásil, že v Litvě nenastane řád, dokud nezačnou střílet kališníkovy. Na otázku, kdo má odvahu k takovýmto činům, odpověděl, že on bude jedním z nich. V tomto ohledu byl S. Buškevičius, lídr Mladých Litevců, obezřetnější. V roce 2002 její příznivci zapálili izraelskou vlajku za zvuků nacistického pochodu (Kiaulakis 2005: 128–129).

6.3.4. Právo a spravedlnost (TT)

Strana Právo a spravedlnost vzešla z Liberálně demokratické strany (LDP), která byla založena v roce 2002, lídrem strany se stal Rolandas Paksas. Ten v roce 2003 porazil v druhém kole prezidentské volby V. Adamkuse a stal se litevským prezidentem. Do čela předsedy strany se tak dostal strany V. Mazuronis.¹⁷ Poté, co byl R. Paksas obviněn z impeachmentu a odvolán parlamentem z postu prezidenta, znovu se stal lídrem strany¹⁸ (Bílek – Cabada – Hulec 2014: 42). Stranu lze v současné Litvě označit za dosti kontroverzní, R. Paksas po celou dobu využívá populismu, Ve volbách v roce 2004, i navzdory politickému skandálu R. Paksase, strana získala celkem 11 mandátů v Seimasu. Pro tyto volby se strana rozhodla jít do koalice se Svazem litevského lidu tehdy ještě jako Liberálně demokratická strana. Ke změně názvu na Právo a spravedlnost došlo v roce 2006.¹⁹

Ve svém programu strana prosazovala především očištění Litvy a jejích státních struktur od korupce, na čemž také postavila svůj image na veřejnosti. Strana se prezentuje jako bojovníci proti státní korupci. V současné době je členem Aliance pro Evropu národů. Do voleb v roce 2008 kandidovala strana sama a představila konzervativní a nacionalistický programem. Mezi své hlavní hodnoty řadí národnost, patriotismus, morálnost, spravedlnost, ale také posílení pravomocí prezidenta, který by mohl ovlivňovat jak domácí politiku, tak zahraniční.²⁰ Její volební zisk byl v těchto volbách 15 mandátů, což byl pro

¹⁷ Do úřadu R. Paksasovi pomohla jeho silně populisticky zaměřená volební kampaň, která byla plná účelových hesel, hesla pouze poukazovaly na problémy, očerňoval své protikandidáty a samotná řešení byla v kampani pouze velmi vágně nastíněna. Také vedl přímou kampaň, kdy dával přednost setkání s voličem namísto tiskových konferencí (Řiháková 2007: 42–43).

¹⁸ R. Paksas byl odvolán parlamentem po pouhém roce v úřadu prezidenta Litvy. Objevily se důkazy o tom, že Paksas umožnil získání občanství J. Borisovovi, který byl spojován s nelegálním dovážením zbraní do země. I přestože Paksas nikdy vinu nepřiznal, přesto byl jako první prezident Litvy obviněn z impeachmentu. On však toto popíral a další prezidentské volby se znovu ucházel o post prezidenta (Řiháková 2007: 44).

¹⁹ Strana Právo a spravedlnost je odborníky označována jako strana jednoho tématu, která slouží pouze jejímu lídrovi jako nástroj ke znovuzískání možnosti kandidovat na post prezidenta (Bílek – Cabada – Hulec 2014: 43).

²⁰ R. Paksas se v záležitosti opětovného kandidování na post prezidenta, obrátil na Evropský soud pro lidská práva, který uznal, že Paksas má znovu právo kandidovat a zákaz týkající se jeho osoby je proti Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. I přes tento výsledek Ústavní soud v Litvě, uvedl,

stranu velký úspěch. Za stranu R. Paksas kandidoval také v roce 2009 ve volbách do Evropského parlamentu, ve kterých se mu podařilo získat mandát.²¹ Pro následující parlamentní volby v roce 2012 se strana spojila do koalice se Stranou práce a sociálními demokraty. Volební program této koalice byl zaměřen na přímou demokracii, sociální spravedlnost, národní identitu, patriotismus a posílení litevského vlastenectví. Strana také v programu navrhovala zřízení emigračního výboru, který by se snažil o snížení emigrace Litevců ze země. Co se týče zahraniční politiky, strana je silně proevropská a podporuje integraci do EU a litevské energetické zapojení do Evropy (Program strany TT 2011). Tato koalice získala celkem 78 mandátů, strana jako taková získala 12 mandátů. Právo a spravedlnost se stalo součástí vlády a obsadila i dvě ministerská křesla (Bílek – Cabada – Hulec 2014: 44).

že rozsudek Evropského soudu pro lidská práva je v rozporu s litevskou ústavou a tak zabránil Paksasovi v další kandidatuře (Bílek – Cabada – Hulec 2014: 43).

²¹ Počátkem roku 2010 začal v Litvě platit zákon zakazující reklamu sexuálních menšin, ale i jakýkoli veřejný projev podporující homosexualitu či bisexualitu. O tento zákon se nejvíce zasadila právě strana Právo a pořádek. Nejviditelnějším zástupcem v tomto tématu se stal Petras Gražulis, který prohlašuje, že homosexualita by se měla léčit. Litva je silně katolickou zemí a toto téma může být pro mnoho voličů atraktivní (Digrytė 2012).

7. Extrémní pravice na Ukrajině

7.1. Vývoj extrémní pravice v meziválečném období

Rozvoj extrémní pravice na Ukrajině nezačal až se vznikem nezávislé Ukrajiny a uzavřením Minských dohod v roce 1991. Kořeny těchto hnutí můžeme nalézt již ve 20. letech 20. století, stejně jako v mnoha dalších státech evropského kontinentu. V této dekádě se zformovalo extrémistické hnutí s názvem Ukrajinská vojenská organizace. S cílem vybudování nezávislého státu, a to všemi dostupnými prostředky, i za cenu obětí na životech.²² Myšlenkovou inspirací se staly principy D. Doncova, který v roce 1926 napsal knihu s názvem Nacionalismus. V tomto díle rozvíjel myšlenky antiliberalismu či integrálního nacionalismu, které se později staly součástí fašismu. Koncem 20. let se Ukrajinská vojenská organizace začala připojovat k dalším podobným uskupením, což ve výsledku znamenalo vytvoření Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN), která hraje důležitou roli jako symbol i v současné Ukrajině. Sice došlo ke změně struktury, ale cíl zůstal stejný, vytvořit nezávislou tzv. „Velkou Ukrajinu“, která by byla založena na autoritářských principech (Milza 2005: 409).

Založena v roce 1929 ve Vídni, po Kongresu ukrajinských nacionalistů. Jednalo se o reakci ukrajinské elity, tedy pouze její části, na výsledky ukrajinské revoluce, která probíhala v letech 1917 – 1920.²³ A její negativní výsledky ovlivnily také stabilitu a existenci Ukrajinské lidové republiky. OUN si tedy kladl za cíl budovat nezávislou Ukrajinu, ve které by nebylo místo jak pro liberální demokracii, tak pro socialismus, protože obě tyto ideologie byly pro ně nepřijatelné. V meziválečném období čítala přibližně 20 000 členů. Nejvyšší vedení organizace se rozhodlo spolupracovat s německou zpravodajskou službou (Abwehr) v domnění, že jim poté bude umožněno založit samostatný stát „Velká Ukrajina“. Mělo se jednat o Ukrajinu, ale posílenou na úkor okolních

²² UVO byla známá svým bojem proti polské okupaci, jejich největším úspěchem byl pokus o atentát na Piłsudského v roce 1921 (Syrůček 2008: 58).

²³ Taktéž OUN se pokusila o atentáty na vysoce postavené Poláky, Rusy, či Ukrajince, kteří se oficiálně stavěli proti OUN (Syrůček 2008: 59).

států, či území s velkou ukrajinskou diasporou. Jednotlivé části OUN byly využívány při sabotážních akcích proti Polsku. Rok 1940 byl pro tuto organizaci klíčový. Stále více byly očividné rozpory v OUN, které byly především mezi veterány (Melnyk, Baranovskij) a radikálními mladými, kteří vedli guerillovou válku na západním území Ukrajiny (S. Bandera, J. Stecko). Zásadním bodem byl boj o moc v organizaci a oba tábory se začaly rozcházet v další strategii. Odnož mladých radikálů požadovala opustit orientaci a německý stát a chtěli orientaci na západní mocnosti. Výsledkem těchto sporů byl rozpad celistvosti OUN a vzniku dvou paralelních organizací, OUNb (nebo OUNr) – banderovská (revoluční) a na druhé straně OUNm, tedy melnykovská, která se spoléhala na pomoc Německa, kdežto Banderovci prosazovali ukrajinskou revoluci provedenou vlastními silami (Auský 2007: 103). V roce 1941 následoval pokus o vyhlášení ukrajinské nezávislosti ze strany banderovců. Odpověď od Německa byla rychlá a Bandera se svými spolupracovníky byl deportován do koncentračních táborů, kde byl až do roku 1944²⁴ (Bojko – Goněc 1997: 158). Mezi lety 1941–1942 byla formována UPA, což bylo označení pro Ukrajinskou povstaleckou armádu, na té se podíleli jak členové OUNm, tak OUNb. Hlavním úkolem UPA bylo aktivně bojovat proti sovětské, německé i polské armádě, postupem času také začala vystupovat proti samotnému OUNm, čímž se dostala pod absolutní kontrolu banderovské větve OUN.²⁵

V letech 1941 až 1945 byli S. Bandera a J. Stecko, který patřil taktéž do úzkého kruhu lídrů OUNb, posláni do německých koncentračních táborů. Mezitím na Ukrajině se rozrůstal spor v ideologické rovině, v již odštěpené

²⁴ Stepan Bandera je dodnes osobou, která vyvolává mnoho emocí, jedni ho oslavují jako hrdinu a bojovníka za nezávislou Ukrajinu a druzí ho nazývají vrahem. V roce 2004 byl odhalen pomník Stepanu Banderovi, což vyvolalo mezinárodní ohlas negativních reakcí, především ze strany ruských politiků a historiků (Syrůček 2008: 134).

²⁵ Kontroverze kolem UPA, trvá dodnes. Je to způsobeno především tím, že UPA nebojovala pouze proti nepřátelským armádám, ale podílela se také na hromadném vyražďování civilního obyvatelstva. Příkladem může být masakr z roku 1943, kdy si vyžádaly útoky na polské obyvatelstvo na 60 000 mrtvých. Hlavní ideologií bylo boj za národní osvobození od sovětských a německých nadvlád (Auský 2002: 104–105). S koncem 2. světové války se opět začal uvnitř OUNb spor nejen o další ideologické směřování, ale také o moc v organizaci. Dospělo to k dalšímu štěpení organizace a vznikly dvě odnože OUN, která prosazovala pouze reorientaci a OUNz, která opustila zemi a dále působila ze zahraničí a odklonila se od banderovské ideologie (Bojko – Goněc 1997: 178–179).

OUNb. Po skončení druhé světové války zůstali Bandera a Stecko v Německu, jelikož nesouhlasili s ideologickou proměnou OUN. V roce 1954 dochází již k druhému štěpení organizace na dvě skupiny. První se vydala demokratičtější cestou a frakce se přesunula do zahraničí, druhá skupina chtěla za každou cenu udržet čistotu ideologie Doncova a následovali banderovský vzor. Po připojení Ukrajiny k SSSR byly členové UPA a OUN posláni do pracovních táborů a extrémně pravicová uskupení se projevovala pouze v Haliči a jejich vliv nebyl tak silný (Kuzio 1997: 212–213).²⁶

7.2. Myšlenkové zdroje ukrajinského nacionalismu - Dmytro Doncov a další myslitelé

Byl autorem doktríny nacionalismu na konci první světové války. Přichází s teorií tzv. integrálního nacionalismu. Ve svém nejslavnějším díle Nacionalismus z roku 1926, ve kterém se odvolává na Nietzscheho, Ferrera, Spencera, Schopenhauera a dalších. Prioritou dle něj je tradicionalismus a síla národní minulosti. Propagoval rázný postoj proti Moskvě, jedno z jeho děl se jmenuje Moderní moskvofilie z roku 1913. Obecně ve svých pracích kladl důraz na autoritativní systém vlády, elitismus, zásadně vystupoval proti demokracii a Rusku. Jeho myšlenky nabyli na popularitě koncem 80. a především v 90. letech, po získání nezávislosti. Apeloval na budování ukrajinského státu, Ukrajina se dle něj měla stát klíčovým státem pro budování budoucí Evropy. Neustále by měla bojovat proti svému primárnímu nepříteli, kterým bylo Rusko. Také volal po obnovení ducha ukrajinského starověku, který by se postavil proti demokracii, judaismu, bolševismu a svobodnému zednářství. Zapojit by se měl také mysticismus, který by se měl promítnout do politiky. Dalším důležitým autorem pro ukrajinský nacionalismus je Mykola Sciborský se svým dílem Naciokracie. Podle něj právě demokracie spolu s parlamentarismem a ekonomickým

²⁶ V současné době je OUN a UPA stále zdrojem špatných vztahů mezi Ukrajinou a Polskem. Polsko se stále dožaduje uznání OUN a jejich militantních složek za hlavní viníky vražedných útoků na polské obyvatelstvo ve Volyni. Chce tak dosáhnout toho, aby byla tato událost označena za genocidu a konkrétní osoby byly z těchto činů obviněné (Kuzio 2003).

liberalismem vnáší do společnosti chaos. Dle něj je důležité vytvořit si vlastní státní ideologii, což napomůže budování silného státu a bránění jeho zájmů (Kuzio 1997: 212; Kupka – Laryš – Smolík 2009: 110–112).

7.3. Vývoj extrémní pravice na Ukrajině v 90. letech

Stejně jako v předchozích případech i Ukrajina ve své ústavě přiznává menšinám právo na rovné postavení před zákonem, garantuje jim také právo na studium svého rodného jazyka (Ústava Ukrajiny 2004: čl. 53). Podle občanského zákoníku je možné získat status občana Ukrajiny hned několika způsoby. Prvním z nich je narozením, kdy jedinec získává občanství automaticky. Druhým způsobem je pokud alespoň jeden z rodičů má již ukrajinské občanství. Třetí možností je tzv. registrace (např. adopce dítěte). Poslední možností je naturalizace, v tomto případě však musí jedinec prokázat znalost ukrajinštiny, ústavy a nesmí být již občanem jiného státu (Zákon o ukrajinském občanství 2001: čl. 6).

Paradoxně byla Ukrajina jednou z prvních zemí, která podkopala budoucnost sovětského federalismu, kdy bylo jasné, že síla SSSR již nikdy nebude tak reálná. Do té doby prosovětská Ukrajina se tak obrátila proti svému velkému partnerovi, když se v roce 1991 v referendu vyjádřilo přes 90 % obyvatel pro nezávislost státu. Důležitou osobou, která napomohla v tomto směru ukrajinskému nacionalismu, byl prezident Leonid Kravčuk (Bojko – Goněc 1997: 241). Tento druh nacionalismu neměl v žádném případě co dočinění s nacionalismem, který byl tak silně rozvíjen v meziválečném období. Náhlá svoboda a nezávislost země vyvolala mnoho nacionalistických reakcí, z obav před opětovnou rusifikací, či naopak amerikanizací. Po rozpadu sovětského svazu se němečtí neonacisté začali usazovat v nově vzniklých republikách. Část z nich se také objevila na Ukrajině, kde v roce 1993 uspořádali několik veřejných srazů haličské divize SS. Zpět na Ukrajinu se také začali vracet skalní fašisté z exilu, kam museli utéct před komunistickým režimem, mnoho z nich pracovalo

v CIA v USA. Několik těchto reemigrantů získalo na Ukrajině vysoké posty vládních poradců (Lee 2004: 327–328). Jednou z takových formací a také nejdůležitější je Ukrajinské národní shromáždění/Ukrajinská lidová sebeobrana (UNA-UNSO). Té se podařilo přilákat na 20 tisíc členů. UNA-UNSO v sobě zahrnuje jak politickou větev, tak i vojenskou UNSO²⁷ (Kopeček 1998: 108). Přestože se UNA-UNSO inspirovala v meziválečném období, můžeme u ní pozorovat několik změn, jak v rétorice, tak chování, oproti Organizaci Ukrajinských nacionalistů. V počátcích nově vzniklého státu také prosazovali národní diktaturu a ideu o Velké Ukrajině, kterou jen oni jsou schopni naplnit, přesto v reálné politice zaujala spíše umírněný postoj a politiku Leonida Kravčuka tiše odsouhlasili. Dalším prvkem, ve kterém se lišila, je ideologie, protože opustila meziválečný postoj Doncovova integrálního nacionalismu a namísto toho začala hlásat národní pragmatismus, solidaritu a antifašistické tendence. Distancovali se také veřejně od rasismu či antisemitismu, přestože obhajovala názory, že Židé by si spíše měli budovat vlastní národ, než se podílet na formování nově vzniklého ukrajinského. Přes tato prohlášení jejich idea panukrajinismu nebyla založena etnicky, ale spíše politicky. Dále se nevyhraňují proti ruské menšině, která v té době tvořila cca 20 %. Ukrajina by se podle nich měla usilovat o post regionální mocnosti a stát se „srdcem slovanské říše“, který byl silný jak ve své zahraniční politice, tak ve své vojenské síle. Politická odnož UNA byla na počátku 90. let silnější spíše na poli regionální či lokální politiky než v parlamentu, tento úspěch byl především v oblastech západní Ukrajiny (Milza 2005: 409–412).

²⁷ UNA-UNSO se angažovala v roce 1992 v Moldavsku, kde se snažila chránit ukrajinskou menšinu, která byla ohrožována ze strany rumunských separatistů. V období 1993–1994 pomohla v boji proti abchazským separatistům v Gruzii, kteří byli podporováni Moskvou a v mnoha dalších konfliktech, ve kterých stála vždy proti Moskvě (Milza 2005: 411).

7.4. Extrémně pravicové strany Ukrajiny

7.4.1. Kongres ukrajinských nacionalistů (KUN)

Jeho vznik se datuje rokem 1992 a jeho založení umožnila právě zahraniční odnož veteránů OUN- UPA. Jedná se o politickou stranu, která měla v 90. letech jeden z nejlepších volebních výsledků z extrémně pravicové politické scény. V první řadě se snažil o to, být jakousi platformou pro všechny nacionalistické organizace a subjekty na Ukrajině, dále se prezentoval jako přímý pokračovatel a legitimní nástupce Organizace ukrajinských nacionalistů, a to výlučně banderovského křídla (Kuzio 1997: 219). KUN měl tu výhodu, že byl finančně štědře podporován diasporou ukrajinských nacionalistů především z Kanady a USA. Nevýhodou této štědré finanční podpory byl fakt, že se ve svých rozhodnutích musela ohlížet na přání právě ukrajinské diaspory, oproti jiným stranám, které sice neměly přístup k tak vysokým peněžním obnosům, na druhou stranu si mohly o své politice rozhodovat samy. Mezi hlavní postavy strany patřila Jaroslava Stecková, která byla vdovou po J. Steckovi, který se řadil k vůdcům OUN spolu s Banderou.²⁸ J. Stecková byla v jejím čele až do roku 2003 a započala proměnu z radikálně pravicové strany na umírněnější politickou stranu, když se stala součástí středopravé strany Reforma a řád, později součástí NU. Přesto KUN vychází ideologicky z OUN (Dančák – Fiala 1999: 141).

7.4.2. Ukrajinské národní shromáždění – Ukrajinská lidová sebeobrana (UNA-UNSO)

Začátek 90. let byl pro UNA-UNSO velmi úspěšný, dokázala si získat na svou stranu mnoho příznivců, přestože byla napůl v ilegality. Díky těmto úspěchům je tato strana silným fenoménem i v současné Ukrajině. V roce 1990 bylo založeno tzv. Ukrajinské mezistranické shromáždění (UMPA), které sloužilo jako platforma sdružující skupiny, které propagovaly integrální nacionalismus.

²⁸ K příležitosti narození Stepana Bandery, vyrazilo v roce 2012 mnoho lidí do ulic, aby ho oslavili jako ukrajinského hrdinu. V roce 2010 prezident Juščenko posmrtně udělil čestné uznání S. Banderovi jako hrdinovi Ukrajiny, tento krok silně kritizovalo Centrum Simona Wiesenthala (Brackman 2012: 11).

Poté, co Ukrajina byla prohlášena nezávislou se UMPA transformovala na UNA a pokusila se v prvních svobodných volbách dosadit svého kandidáta na post prezidenta, Jurije Šuচেvyče v roce 1991 (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 117). Část strany UNA byla v roce 1993 uznána za legální politickou stranu, což se však nedalo říci o jejím paramilitárním křídle UNSO, které neuspělo s žádostí u Ministerstva spravedlnosti. Až do poloviny 90. let byla UNA velmi aktivní politickou stranou. Snažila se zakládat své pobočky ve všech regionech a stále jí šlo o aktivní přístup k získávání nových členů a sympatizantů. Co se týče volebních úspěchů v 90. letech, více mandátů získávala na lokální úrovni, na které měla spoustu zastupitelů. V první polovině 90. let se strana úspěšně rozrůstala. V roce 1994 kandidovala do parlamentních voleb, kde získala 3 mandáty, podporu měla především v západní Ukrajině u mladých lidí a nezaměstnaných. V této době se strana velmi aktivně projevovala jak na poli publikování novin, buletinů, plakátů, tak v televizním programu s názvem Pravý břeh. V parlamentních volbách v roce 1998 získala pouhých 0,39 % hlasů, což jí nestačilo na mandát. V druhé polovině 90. let došlo ke zvratu a strana se rozdělila do třech stejnojmenných frakcí, přičemž jednu z frakcí vedl v té době bývalý předseda Jurij Tyma, druhou Jurij Šuচেvyč a třetí také bývalý předseda Andrij Škil' (Kuzio 1997: 214–216). Z těchto tří frakcí byla nejsilnější ta poslední zmiňovaná, součástí jejích aktivit byly také násilné pochody, proti tehdejšímu prezidentskému režimu Leonida Kučmy. Pouliční akce v roce 2001 se nesly v duchu hesla „Ukrajina bez Kučmy“.²⁹ Tyto akce byly tvrdě potlačeny, ani Andrij Škil' se nevyhnul zatčení, zachránilo ho zvolení do Nejvyšší rady jako poslance. Volby v roce 2002 znamenaly pro stranu velkou ztrátu, získaly pouhých 11 839

²⁹ Tyto demonstrace se nesly v duchu tzv. aféry Kučmagate. Na veřejnost se dostaly nahrávky prezidenta a dalších osob, které obsahovaly rozhovory o nelegálním prodeji zbraní, perzekuci nezávislých novinářů, praní špinavých peněz, či korupci a zneužití veřejných prostředků. Prezidentská kancelář však nechtěla přiznat pravost těchto nahrávek a jakékoli protesty se úřady snažily tvrdě potlačit. Novináři, kteří stáli proti prezidentovi, byli propouštěni a zadržováni, státní zaměstnanci museli veřejně projevat loajalitu prezidentovi, totéž politické strany, které stály za L. Kučmou. Mezi demonstranty bylo mnoho studentů, kteří byli obviňováni z extremismu a masově zatýkáni, některým bylo vyhrožováno vyhoštěním, pokud by nadále pokračovali v protiprezidentských aktivitách. Toto zatýkáni bylo označováno jako nejmasivnější v historii nezávislé Ukrajiny. Důsledky této aféry vedli ke snížení důvěry v ukrajinské státní orgány, propast se projevila také mezi politickými stranami, které stály na straně prezidenta a antiprezidentských (Kuzio 2001).

hlasů, což bylo 0, 04 %. Strana tak již v dalších volbách nekandidovala. Druhá odnož UNA-UNSO pod vedením Jurije Tyma veřejně podporovala tehdejšího kandidáta na post prezidenta Juščenka, oficiálně však stála za Janukovyčem, který byl podporován prokučmovským politickým táborem. Ani tato strana však neměla ve volbách do parlamentu úspěch, v roce 2006 obdržela pouhých 0, 13 % hlasů. Třetí frakce UNA-UNSO, pod vedením Jurije Šuchevyče, byla známá silným antisemitismem, který šířila veřejně. V roce 2005 strana začala opětovně svou činnost a kandidovala do voleb v roce 2006, kde získala velmi malou podporu voličů, pouhých 0, 06 % hlasů. V dalších volbách již nekandidovala. V rozhovoru pro Ukrajinské noviny Šuchevyč uvedl, že existence židovských ghett během druhé světové války je fikce, kterou si vymysleli Židé. Ve stranických prohlášeních byla používána slova jako židoelita. Působení této frakce se soustředilo především v severních, centrálních a jižních oblastech Ukrajiny (Laryš 2008: 22–23).

Co se týče ideologie UNA-UNSO, distancuje se od Doncovova iracionalismu, což je pro ni typické. Ve svém programu představuje tzv. Sluneční světonázor. Ten představuje vytvoření jednotného ukrajinského národa, jak v duchovní sféře, kdy by ukrajinská církev měla zahrnout a sjednotit víru, vědu, umění a fyzickou dokonalost. Budoucnost Ukrajiny by měla být: *„Přetvoříme Ukrajinu na planetární duchovní centrum, které ostatním národům přinese světlo pravdy, vyšší morální zákon, dokonalou sociální organizaci a technologii utvrzenou dobrými plody ukrajinského způsobu života“* (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 119). Jak můžeme vidět, po roce 2000 vliv UNA-UNSO, tedy především její politické části, klesal. Všechny tři frakce již samostatně ve volbách nekandidovaly.

Paramilitární křídlo UNSO vzniklo v roce 1991 a od svého počátku se zapojovalo do nejrůznějších konfliktů, např. v roce 1992 se angažovalo v Podněstří v boji proti Rusům. Skutečné motivy ovšem nebyly ochrana ukrajinské menšiny, ale spíše vidina zisku území pro vojenský výcvik. Dále o rok

později jednotky UNSO působily v Gruzii, kde bojovaly proti ruské armádě a abchazským separatistům. Dále část jednotek v roce 1995 byla i v Čečensku. Dodnes je toto polovojenské křídlo aktivní v Gruzii, Bělorusku, ale i na dalších místech, kde bojuje především proti ruským jednotkám (UNSO 2015). Postoj Ruské federace byl v tomto směru jasný, obviňovala ukrajinskou vládu z toho, že nedovede bránit těmto vojenským akcím. Reakce na tento tlak ze strany Ruska bylo vytvoření zákona o zákazu paramilitárních složek. Od té doby tedy formace UNSO byla oficiálně v ilegalitě, což jí ale nezabránilo v dalších aktivitách (Laryš 2008: 24–25).

7.4.3. Státní samostatnost Ukrajiny (DSU)

Další a mnohem radikálnější je uskupení Státní samostatnost Ukrajiny (DSU), které bylo založeno v roce 1990 Ivanem Kandybou. Ideologicky vycházela z banderovského křídla Organizace ukrajinských nacionalistů. Skupina také vydávala noviny Volání svobody, či Nepokořený národ. Hlavní postava I. Kandyba se v roce 1992 rozhodl opustit organizaci a přesunout se do OUNvU, která s DSU spolupracovala. Na jeho post byl dosazen Roman Koval', který napomohl, aby se organizace ještě více radikalizovala. O rok později se stala DSU oficiálně politickou stranou. Koncem 90. let začala strana upadat a ani její volební zisky ji nemohou zařadit mezi úspěšnou politickou formaci, na rozdíl od již zmiňované UNA-UNSO. Vliv této strany byl již od jejího založení velmi malý a volební zisk zanedbatelný (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 124). Pokud se zaměříme na postoje, které DSU propaguje, povšimneme si, že je jakýmsi opakem UNA-UNSO. Odmítá jakékoli etnické menšiny, které by se nacházely na území státu a Ukrajina má dle nich patřit pouze Ukrajincům a jakýkoli cizí element má být odstraněn. Příkladem může být fakt, že do svých řad přijímala pouze etnicky čisté Ukrajince, čímž si paradoxně zúžila spektrum podporovatelů. Tímto cizím elementem má na mysli jak příslušníky etnické menšiny, tak např. způsob života převzatý ze zahraničí (Milza 2005: 412–414). Dále sdílí D. Doncovem radikální nacionalismus, inspiruje se také u dalších autorů např. Konovalc, Sciborskyj či Lypa. Jak už zde bylo zmíněno, byl to právě Koval', který

napomohl radikalizaci strany. Svou představu o budoucí Ukrajině popsal v několika svých pamfletech. V těchto jeho dílech přirovnává tehdejší situace konce 90. let na Ukrajině k Výmarské republice, odvolává se také na Hitlera. Ve svých spisech se také zaměřuje na nebezpečí tzv. světového židovstva, upozorňuje na důležitost totální kontroly médií, či klade důraz na mobilizaci. Zdůrazňuje také, že pouze diktaturou lze vytvořit velké historické milníky (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 124–125). DSU také vymezuje hlavní nepřátele ukrajinského státu, mezi první řadí Rusko, komunisty, socialisty, Židy, Poláky, ale také ty, kteří chtějí spolupracovat s USA, či žijí západním způsobem života. Dále upozorňuje na přistěhovalce, od kterých chce zemi očistit. Cíl DSU je identický s cílem OUN, tedy budovat „Velkou Ukrajinu“, ve které bude vládnout národní diktatura, kde budou mít hlavní slovo obyvatelé ukrajinského původu. Stejně jako UNA-UNSO tvořila DSU milice, která má zajišťovat pořádek na stranických mítincích a manifestacích. Součástí byla paramilitární organizace Varta (Milza 2005:412–414). Strana vždy odmítala spolupráci s UNA-UNSO a to kvůli jejímu panslavismu, jelikož DSU zavrhovala jakoukoli spolupráci s Ruskem. UNA-UNSO však nepoužívala panslavismus kvůli budoucí spolupráci s Ruskem, ale z důvodu oslovení voličů na východní Ukrajině. Hlavním problémem tohoto uskupení je to, že ho nelze tak jednoduše označit jako politickou stranu a to právě kvůli jeho vágnímu politickému programu. Co se týče volebních zisků, ty straně již od počátku chyběly. Neúspěšný pokus v parlamentních volbách 1994 se snažila vylepšit strategickým krokem, tedy spojením se Sociálně-národní stranou Ukrajiny – SNPU. Vytvořily tak spolu koalici Méně slov, která získala v roce 1998 v parlamentních volbách 0,16 % hlasů, což už jim umožnilo získat jeden poslanecký mandát ve Lvovské oblasti. Tento post obsadil předseda SNPU Oleh Ťahnybok (Laryš 2008: 25–27).

V zahraniční politice strana prosazovala vytvoření vojenského bloku Berlín – Řím – Kyjev – Istanbul – Peking – Tokio. Dále by se Ukrajina měla stát hlavním aktérem ve východoevropském regionu a chránit tak tuto oblast před ruskou expanzí. Jedním z jejich dalších bodů, byla představa o utvoření etnicky

čistého a unitárního státu, který by v sobě zahrnul také ukrajinské diaspory v zahraničí. Tato strana splňuje charakteristiky extrémně pravicové politické strany, která toužila po státní diktatuře. Prosazovala také armádní elitářství, silný antisemitismus (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 125–126). V 90. letech její i tak malý význam stále klesal, což vyústilo v odebrání statusu politické strany Ministerstvem spravedlnosti v roce 2003. V současné době o straně nejsou žádné informace, strana pravděpodobně neexistuje. DSU však můžeme označit za nejextrémnější subjekt, který v 90. letech na Ukrajině působil (Laryš 2008: 27).

7.4.4. Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“ (VOS)

Strana byla založena v roce 1991, v té době nesla název Sociálně-národní strana Ukrajiny (SNPU). Mezi její hlavní osoby ve vedení patřili J. Kryvoručko či Z. Kalyncová. Podobně jako předchozí zde zmiňovaná strana DSU, ani SNPU se nepodařilo v parlamentních volbách v roce 1994 získat zastoupení v parlamentu. V roce 1996 bylo navíc ke straně vytvořeno militantní křídlo s názvem Patriot Ukrajiny. Pouze v roce 1998 získali v parlamentních volbách v koalici Méně slov jeden mandát. Situace se změnila až s rokem 2000, kdy se O. Ťahnybok stal jednou z nejvýznamnějších tváří strany a jako jediný zastupoval její ideologii.³⁰ Ke změně názvu strany došlo v roce 2004, změna se také promítla ve stranickém znaku. Původně měla ve znaku vlčí hák tzv. *wolfsangel*, který je obvykle spojován s jednotkami SS. Novým symbolem se pro stranu staly tři zdvižené prsty pravé ruky (CBAP 2015). Vedení strany se snažilo o to, aby měla VOS větší možnost zapojit se do celostátní politiky, proto změnila strategii a přestala např. organizovat neonacistické pochody. Tato změna veřejného projevu strany jí napomohla k větší participaci a strana si tak získala své místo mezi extrémně pravicovými stranami na Ukrajině. Tento fakt posílil také nový předseda, kdy se

³⁰ Kontroverzi vyvolal O. Ťahnybok svým proslovem u hrobu R. Šuchevyče, kde vyzýval k posilování protiruských a antisemitských nálad ve společnosti. Právě kvůli tomuto projevu byl vyloučen z Nejvyšší rady (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 126–127).

na tento post dostal právě Oleh Ťahnybok.³¹ I přes zájem o tuto stranu, co se týče voleb do parlamentu, nezískala ani jediný mandát, kromě již zmiňovaných voleb, kdy byla strana v koalici Méně slov s DSU. Větší úspěchy strana zaznamenala na lokální úrovni, na které získala několik mandátů, především na území Haliče (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 126–127). K obratu došlo až po volbách v letech 2006 a 2007, kdy si strana upevnila své místo. V roce 2006 již získala 0,36 % hlasů, o rok později v předčasných volbách byl zisk strany ještě větší a to 0,76 %. Strana se tak umístila již na 8. místě, ale na zisk mandátu stále nedosáhla.³² ³³ Převratný se stal pro stranu rok 2012, kdy v parlamentních volbách získala 10,4 % hlasů, což jí vyneslo 37 mandátů v Nejvyšší radě. Následující předčasné volby, však pro stranu až takový úspěch neznamenaly a VOS, oproti těm minulým klesla na 4,47 % hlasů, což jí v konečném důsledku vyneslo 6 poslanců.

Co se týče propagace strany, v tomto směru je VOS velmi aktivní, pořádá mnoho seminářů, demonstrací, pochodů a vzpomínkových akcí především na OUN-UPA a její tehdejší členy. Strana se snaží, aby byla v médiích, co nejvíce viděna, ať už v pozitivních či negativních konotacích. Nejvíce se takto angažuje právě v západní Ukrajině, kde má tradičně silnější voličskou podporu. Její volební úspěch tkví v tom, že jako jediná nacionalisticky zaměřená strana byla schopná si ve stranickém systému vybudovat silnou pozici a udržet si svou identitu. Ostatní krajně pravicové strany na Ukrajině jsou často zdiskreditované svými násilnými akcemi, či polovojevskými skupinami. Také se aktivně vyjadřuje v médiích k aktuálním problémům, zároveň skrze to prezentuje své nacionalistické postoje (Ghosh 2012: 8). Právě v případě OUN-UPA se snaží o její

³¹ Ze stranických mítinků vznikl Program na ochranu Ukrajiny, který se skládá ze sedmi kapitol, kde jsou zmíněna pro stranu klíčová témata, jako např. spravedlnost za ukrajinskou genocidu ve 20. století, ochrana ukrajinského jazyka, energetická nezávislost, či ospravedlnění OUN-UPA (VOS 2015).

³² Důvodem pro takovýto úspěch může být absence alternativní extrémně pravicové strany ve volbách (Kupka – Laryš – Smolík a 2009: 128).

³³ Zajímavé prohlášení vydala tehdejší představitelka strany I. Farion, která prohlásila, že strana má těžkou pozici v dosažení cíle nezávislé Ukrajiny, z tohoto důvodu, že v čele Ukrajiny jsou sovětsko-oligarchické skupiny politických prostitutek, které zrazují vlastní národ (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 128).

rehabilitaci. Ideologii strany Svobody můžeme rozdělit do dvou období. Od jejího vzniku, až do konce 90. let, se profilovala silně nacionalisticky, prosazovala vytvoření Velké Ukrajiny, inspirovala se v tzv. árijských dílech ukrajinských autorů. Po roce 2000 se strana rozhodla pro umírnění některých svých radikálních postojů, což napomohlo k rozšíření voličské základny strany. Strana se místo orientace na aktuální problémy začala obracet do minulosti. V první řadě však strana usiluje o historickou spravedlnost, antikomunismus, což zahrnuje právě ospravedlnění OUN-UPA a upevnění práv Ukrajinců v národně-kulturní sféře, což se týká především plošného rozšíření ukrajinštiny do médií apod. Co strana téměř úplně vypustila, byly socioekonomické otázky, což jí na voličích spíše ubírá (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 128–129). Co se týče zahraniční politiky strany, i v této otázce je strana silně antiruská. Strana řadí Ukrajinu do Evropy, tudíž je i pro evropskou integraci, volila by ale spíše jinou možnost než skrze Evropskou unii, kvůli které hrozí Ukrajině, několik nebezpečí, od ztráty konkurenceschopnosti, po ekonomický úpadek, až po pokles geopolitického významu státu. V roce 2001 se přidala do kampaně s názvem „Ukrajina bez Kučmy“, aktivně se také zapojovala do podpory kandidáta na premiéra Viktora Juščenka. Strana se také dlouhodobě zasazuje o zrušení komunistické ideologie na Ukrajině, součástí politického programu je vytvoření lustračního seznamu agentů KGB či vládních úředníků, kteří byli v pozicích Komunistické strany SSSR (VOS 2015). Velmi se zasazuje proti korupci a je pro kontrolu státních zaměstnanců, např. pomocí detektoru lži. Co se týče ukrajinského občanství, v tomto bodě je strana velmi striktní, jelikož prosazuje udělování občanství pouze etnickým Ukrajincům a navrhuje přísné oddělení občanů a cizinců, co se týče možnosti získat občanství, či trvalý pobyt. Je také proti automatickému zisku občanství pro děti cizinců. Celkově je pro zavedení přísnější antiimigrační politiky. Zároveň navrhuje zavést registr zahraničních občanů a na druhou stranu biometricky kontrolovat každého, kdo vstoupí na území státu. V dalším bodě se věnuje zachování národní identity a kulturního

rozvoje, kde se jedná o ochranu ukrajinského jazyka, ve kterém se snaží o prosazení ukrajinštiny do všech sfér společnosti (VOS 2015).

Spolupracuje s Národní frontou, Vlámským zájmem či běloruskou stranou Svoboda. Přes extrémně pravicové rysy v 90. letech ji nelze označit za čistě extremistickou, jelikož v její rétorice absentuje dogmatismus, či politické násilí, i antisemitismus a rasismus se objevuje méně často. Nezpochybňuje demokratické hodnoty, navzdory její nespokojenosti se současným politickým uspořádáním na Ukrajině. Programově se projevuje spíše etnonacionalisticky. V současné době jí tedy můžeme označit spíše za radikálně pravicovou politickou stranu (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 130).

7.4.5. Ukrajinská konzervativní republikánská strana (UKRP)

Tato strana byla založena po získání nezávislosti a z větší části byla postavena pouze na antisemitismu. Hlavním heslem strany bylo „Bůh a Ukrajina nade vše“. Co se týče publikační činnosti, v tomto ohledu byla strana velmi plodná. Pod jejími křídly vycházely např. Ukrajinské noviny plus, Informační bulletin, Za svobodnou Ukrajinu či časopis určený pro mladé – Ukrajinský vůdce, který je ze všech zde zmíněných nejextrémnější. Všechny tyto publikace vycházely v MAUP, což je Mezuregionální akademie pro management lidských zdrojů, která se i v současné době orientuje na publikování antisemitské literatury. Strana se snažila svou úlohu pojmout jako prostředníka či informátora na poli ukrajinského pravicového extremismu. Upozorňuje na židovské spiknutí, obsazování vysokých postů Židy apod. Tedy i u této politické strany si můžeme všimnout prezentace Židů, jako aktérů celosvětového spiknutí. Strana neměla velký počet členů a byla jedním ze zakladatelů organizace UMPA (Merkl – Weinberg 1997: 208). V roce 2006 získala ve volbách pouhých 0,09 % hlasů a o rok později nekandidovala vůbec. Stranu můžeme rozhodně zařadit mezi extrémně pravicové subjekty na Ukrajině. Strana měla své zastoupení v parlamentu v letech 1992 až 1998 (Tsvil 2013: 281). V roce 1998 vytvořila

spolu s KUN a Ukrajinskou republikánskou stranou volební koalici Národní fronta. Koalice získala 5 mandátů (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 130–132). V roce 2001 strana oznámila spojení s Všeukrajinského svazu „Vlast“. K tomuto rozhodnutí strany dospěly z důvodu ideologické blízkosti a ve snaze vytvořit opozici vůči tehdejší vládě (Pravda 2001). V roce 2003 Ministerstvo spravedlnosti vyškrtlo Ukrajinskou konzervativní republikánskou stranu a několik dalších z registračního seznamu politických stran. Tento úkon byl proveden na rozhodnutí Nejvyššího soudu za nedodržování Zákona o politických stranách na Ukrajině. Tímto rozhodnutím strana přestala oficiálně existovat (Ministerstvo spravedlnosti Ukrajiny 2003).

7.4.6. Pravý sektor (PS)

Tato v současné době politická strana vznikla koncem roku 2013 jako organizace zahrnující několik extrémně pravicových skupin od oficiálních politických stran, přes paramilitární skupinu Tryzub, až po organizace sdružující fotbalové hooligans jako je White Hammer³⁴ (Kozłowska 2014). Oficiálně byla politická strana potvrzena v polovině roku 2014, právně byla založena na základech strany UNA a UNA-UNSO oficiálně přestala existovat. Prvotním impulzem pro vznik byly právě události spojené s Majdanem. Právě události na Majdanu vyprodukovaly několik nových hnutí, z nichž Pravý sektor lze považovat za nejradikálnější. Pravý sektor sám sebe označuje za vojensko-politické hnutí, jehož hlavním cílem je osvobodit ukrajinský národ a vytvořit nezávislý ukrajinský stát. Jejich cílem při bojích na náměstí Nezávislosti bylo odstranění tehdejšího prezidenta Viktora Janukovyče. Právě Pravý sektor sehrál důležitou roli při střetech s policií, proto sám sebe označuje jako „obránce Majdanu“ V současné době stojí v čele strany Dmytro Jaroš, který zároveň vede organizaci Tryzub, která je právě součástí Pravého sektoru. Součástí PS je také hnutí Patriot Ukrajiny, který se odštěpil od původního militantního křídla strany Svobody.

³⁴ Právě tato skupina byla již z Pravého sektoru vyloučena z důvodu šíření rasistických hesel a silné antiimigrační politiky (Kozłowska 2014).

Patriot Ukrajiny lze bez pochyb označit za neonacistické hnutí (CBAP 2015).³⁵ Právě jeho hlavní postava Dmytro Jaroš se zúčastnil v roce 2014 prezidentských voleb, výsledek byl nicméně velmi zanedbatelný, jelikož získal pouhé 1 % hlasů. Právě akce PS a jeho rétorika způsobuje, že je z ruského pohledu Ukrajina líčena jako sídlo neonacistických skupin, které ohrožují ruskou menšinu. Ideologie organizace je založena na představě vybudování silného nacionalistického ukrajinského státu, který by vznikl nacionalistickou revolucí. Vůdce D. Jaroš se v ideologické oblasti odvolává na hlavní postavu nacionalistických skupin Stepana Banderu. Oficiálně však prohlašují, že ve všech směrech odmítají rasismus, antisemitismus či xenofobii. Realita je jiná a někteří členové strany dali jasně najevo, že jejich představa je poněkud odlišná a Ukrajina by měla být čistě pouze pro Ukrajince³⁶ (BBC 2014; PS 2015).

Je to právě Pravý sektor, který je již od svého vzniku v hledáčku Ruské federace. Jak se vyjádřil Vladimir Putin, je skupina složena pouze z rasistů, antisemitů a agresorů, kteří se snaží Rusko zatáhnout do své občanské války. Navíc označují skupinu jako pouhou loutku, která slouží účelům Kyjevu. Koncem května roku 2014 byli zadrženi čtyři muži, o kterých ruská tajná služba prohlásila, že jsou to členové Pravého sektoru a plánovali teroristický útok na Krym, který již byl v té době okupován ruskými vojskem. Podle Kyjev Post však muži nikdy členy Pravého sektoru nebyli. V této strategii Kremlu lze vidět snahu využívat tuto skupinu jako nástroj zastrašení a šíření paniky v již tak nestabilní Ukrajině. Tato taktika se ukazuje jako účinná především na území východní Ukrajiny, kde představa fašistů ovládajících kyjevskou vládu, posiluje negativní postoj vůči centrální vládě. Někteří členové Pravého sektoru, však všechny tyto argumenty vyvrací a uvádí, že součástí strany jsou jak etničtí Židé, tak Poláci, či

³⁵ Ideologicky se Patriot Ukrajiny prezentuje jako nacionálně socialistická skupina, jejímž cílem je vznik národní a sociální společnosti, která bude založena čistě na rasových základech v rámci „Velké Ukrajiny“ (CBAP 2015).

³⁶ K 1. 4. 2014 parlament schválil usnesení o okamžitém odzbrojení nelegálních ozbrojených či paramilitárních skupin. Toto se týkalo i Pravého sektoru, který byl zapojen do nepokojů spojených s Majdanem. Parlament rozhodl, že pokud se Pravý sektor nevzdá zbraní, dojde k jeho zákazu (Global security 2015).

Rusové. V tomto směru má prý Pravý sektor na mysli svobodu politického národa, ne etnického. Vůdce strany Dmytro Jaroš prohlásil, že PS bude vystupovat proti jakémukoli projevu antisemitismu, či rasismu a to všemi legálně dostupnými prostředky. Odborníci se shodují na tom, že největší popularitu straně paradoxně přináší negativní ruská propaganda. Avšak co se týče ideologie strany, je zde několik problematických bodů. Strana klade důraz na své ideologické extrémně pravicové kořeny, navazuje na Organizaci ukrajinských nacionalistů a jeho tehdejšího vůdce S. Banderu označují za ukrajinského hrdinu. Hlavní barvy, které strana využívá na svých symbolech je černá a červená, což evokuje samo o sobě nacistické symboly. Dalším problémem je ten, že strana má jak politickou, tak vojenskou strukturu. Pořádá výcvikové tábory, z nichž jsou vycvičení jedinci přímo do problémových oblastí. Počet takto vycvičených osob však není známý, avšak hovoří se přibližně o 10 tisíci a někteří její členové nosí černé uniformy. Stále se snaží držet nacionalistického hesla o nutnosti vytvoření „Velké Ukrajiny“. Co se týče pohledu na začlenění se do Evropy, zde strana zastává kompromisní názor. Vidí začlenění Ukrajiny do Evropy jiným způsobem, jelikož z jejich pohledu Evropská unie nesplňuje představy (např. homosexuální svazky, či potraty). Strana by byla spíše pro konzervativní a tradiční spojení Evropy. Co se týče vstupu do struktur jak Evropské unie, tak NATO, hlavní vedení strany se k tomu vyjadřuje zdrženlivě, prý je nejdříve potřeba udělat v zemi pořádek a odstranit staré struktury předcházejícího režimu. Jak sám zdůrazňuje D. Jaroš: „Nejsme politici, jsme vojáci národní revoluce (Kozłowska 2014; Shuster 2014).“

Strana si vytvořila politický program, který sloužil poprvé pro parlamentní volby 26. 10. 2014. Hlavním heslem je: Vítězství! Státnost! Svoboda!. Každý z těchto bodů nadále rozvádí do programových hesel. Hlavním cílem je pro stranu prolomit oligarchické struktury v zemi a namísto nich postavit efektivní státní zřízení s jasnou strukturou. Mezi dva hlavní úkoly si tudíž klade: zničit ruský agresivní imperialismus a odchod ruských vojsk z území Ukrajiny; a druhým je rozbourání oligarchického systému a vytvoření efektivního státního

zřízení. Strana je rozhodně pro spolupráci NATO a dalších mezinárodních bezpečnostních agentur, aby se potlačil vojenský vliv Ruska. Strana chce kompletní desovětizaci, čili zbavení se všech připomínek na doby, kdy byla Ukrajina součástí sovětského bloku. Chce také obnovit jaderný program země. Velkou část programu tvoří důraz na armádu a celkovou militarizaci společnosti, např. zavedení vojensko-vlastenecké výchovy do škol atd. Jak zde již bylo zmíněno, strana je silně euroskeptická, Evropskou unii vidí jako zlo, které přináší morální a duchovní úpadek (např. pochody homosexuálů, příliv imigrantů, legalizace drog a prostituce). (PS 2015a).

8. Závěr

Region středovýchodní Evropy je v současné době bohatým zdrojem nejrůznějších extrémistických hnutí a subjektů. Pro výzkum v oblasti extrémní pravice je tedy ideální, jelikož zde můžeme nalézt nejrůznější uskupení, které často fungujících legálně ve státě, i přes své rasistické či xenofobní projevy. Ve své práci jsem se zabývala vybranými politickými stranami v zemích Lotyšska, Litvy a Ukrajiny. Zkoumala jsem pouze relevantní strany, které fungovaly v politickém systému legálně, nezabývala jsem se primárně extrémistickými organizace, i přestože jsou často úzce na tyto politické strany navázány či daná politická strana z ní vychází. Chtěla bych poznamenat, že práce zdaleka nemůže obsáhnout celé téma komplexně, jelikož daná problematika je velmi široká. V práci jsem se zabývala politickými stranami, které si dokázaly vydobýt své místo v celostátní politice, ale i stranami, které tak úspěšné nebyly. Tento neúspěch obvykle pramenil z toho, že se nechtěly vzdát své extrémistické rétoriky a jejich tematický výsek byl příliš úzký. Z toho důvodu si nedokázaly získat voliče napříč politickým spektrem. Dodnes můžeme pozorovat v oblasti středovýchodní Evropy politickou nestabilitu, která je projevem nekonsolidovanosti demokracií. Středovýchodní Evropa ještě neskončila svou cestu k demokracii a tento vývoj bude nějakou dobu trvat.

Mezi takto komparované strany, které působí či působily v Lotyšsku, jsem zařadila: Lidové hnutí za Lotyšsko (TKL) neboli tzv. „Siegeristovu stranu“; v nynější době aktivní Národní alianci, která je složena z koalice stran Vše pro Lotyšsko!, Za vlast a svobodu a LNNK. Litevská relevantní extrémně pravicová scéna je složena z Litevské národně-demokratické strany (LNDP); Litevského svazu mládeže (UJL); Litevské svobodné unie (LLS) a strany Právo a pořádek (TT). Mezi významné ukrajinské krajně pravicové strany jsem zařadila: Kongres ukrajinských nacionalistů (KUN); UNA-UNSO; Státní samostatnost Ukrajiny (DSU); Všeukrajinské sjednocení – Svoboda (VOS) a Pravý sektor. Mezi

marginálnější politické subjekty lze zařadit Ukrajinskou konzervativní stranu (UKRP), které se nedostalo příležitosti ovlivnit ukrajinskou politickou scénu.

Za rozporuplný můžeme ve středovýchodní Evropě označit pohled samotných státních institucí, jelikož téměř ve všech případech, byl vztah k takovýmto stranám neutrální, či nepřímo podporující a to i přestože některé z nich propagovaly veřejně antisemitismus, xenofobii či rasismus. Příkladem může být Litevská svobodná unie, která byla otevřeně xenofobní, antisemitská, přesto byla po celou dobu své existence legální politickou stranou. Velmi kontroverzní je v jejím případě idea zřízení ozbrojených pořádkových jednotek, které by se nacházely v každém menším městě a mohly by zasahovat zcela bez kontroly úřadů. V tomto směru by měly mít velmi široké pravomoci. Tato jejich myšlenka se však nikdy nezrealizovala. Je tedy na místě poznámka, zdali v takovýchto případech neselhává myšlenka demokratického zřízení či tyto státy nevědomky povzbuzují růst extremistických subjektů, když je nechávají působit bez zásahu. Co se týče Lotyšska, zde mají extrémně pravicová uskupení takřka přímo podporu vlády a jejich aktivity nejsou nijak limitovány. Příkladem může být popírání holocaustu a zamlčování válečných zločinů z druhé světové války ze strany vládních institucí. Každoročně se také pořádají pochody na oslavu autoritářského režimu Karla Ulmanise či připomínku lotyšských legií, které byly během druhé světové války ve strukturách SS na straně nacistického Německa.

Obdobně na tom byla situace na Litvě, kde byl přístup státních institucí k holocaustu a válečným zločinům velmi problematický. Litevské státní úřady např. odmítaly uznávat holocaust jako tragédii, která v moderních dějinách Evropy nemá obdoby. Ukrajina v 90. letech byla nejen plná euforie ze získané nezávislosti, ale také nacionalistických tendencí. Původně se jednalo o projevy nacionalismu, které byly spojené s nově nabytou nezávislostí. Postupem času se tento nacionalismus změnil v tzv. etnický, který byl namířen především proti ruské a polské menšině. Extrémně pravicové organizace na sebe nenechaly dlouho čekat. I přes velké množství těchto organizací, většina z nich ideologicky i

politicky čerpala z Organizace ukrajinských nacionalistů, která byla nejaktivnější převážně v meziválečném období. Často hlavní hesla i programy vycházely z ideových myšlenek OUN. V tomto směru nejoslovanější osobou na Ukrajině se stal Stepan Bandera, který stál v čele již zmiňované organizace ve 20. a 30. letech 20. století. O. Anastasakis v tomto směru představuje čtyři dimenze, které byly hlavním katalyzátorem vzniku extrémní pravice v zemích středovýchodní Evropy. Jsou jimi historická dimenze, socio-ekonomická, politická a ideologická. Toto dělení nemusí platit ve všech případech, ale většina z těchto politických stran byla založena na jednom či více faktorech, které se po rozpadu sovětského bloku v zemích objevily. Ideologická inspirace extrémistických uskupení po získání nezávislosti čerpá z meziválečného období, i přestože tyto vzniklé státy silně postrádaly demokratické hodnoty a oba režimy můžeme zařadit do autoritářských. Do všech těchto tří zemí můžeme promítnout tyto dimenze, jelikož všechny čtyři hrály v samostatných státech důležitou roli. Extrémní pravice v těchto zemích vyrůstala z historické návaznosti, socio-ekonomických problémů, politické nestability a silného nacionalismu. Znaky, kterými se všechny tyto strany vyznačují, jsou: nacionalismus, antikomunismus, antirusismus, xenofobie, antisemitismus, či důraz na silný stát a snaha o vytvoření nového řádu.

Muddeho maximální definice extrémní pravice, která představuje čtyři její základní charakteristiky, splňují vybrané strany všechny. Avšak síla jednotlivých rysů se u politických stran do značné míry liší. Dalo by se konstatovat, že všechny splňují podmínku nacionalismu jako základní hodnoty, dále se již v ostatních rysech mohou lehce lišit. Např. v bodě silného autoritativního státu, či přímo státní diktatury se všechny rozhodně neshodují. Příkladem může být Národní strana, která ve svém programu má důraz na silný stát, ale nezachází do takových krajností, aby prosazovala nedemokratický systém vedení státu. Strany také ve všech případech spojuje antirusismus a antikomunismus, který je výsledkem předchozí zkušenosti s komunistickým režimem v rámci sovětského bloku. V bodě xenofobních projevů dle mého

názoru jednoznačně vyčnívají litevské extrémně pravicové subjekty tedy LNDP, UJL i LLS, které se všechny silně zdůrazňují jak ve svých politických programech, tak svými pořádanými akcemi své postoje v této oblasti.

Jak zde již bylo naznačeno, strany lze rozdělit do pomyslných dvou skupin. V první skupině by se nacházely strany, které se od počátku prezentovaly jako extrémně pravicové. Vyznačovaly se xenofobií, rasismem, ale i důrazem na silný stát či státní diktaturu a svou rétoriku za celou dobu nezmírnily, a to i za cenu malé podpory voličů a ztráty aktivních členů. Příkladem může být strana DSU, která do svých řad odmítala přijímat etnicky odlišné jedince, pouze Ukrajince. Další strany, které nezměnily svou rétoriku, můžeme označit Ukrajinskou konzervativní stranu či Litevskou svobodnou unii. Strany, které se odmítly vzdát svých hodnot tak neměly šanci prosadit do parlamentních voleb a jejich volební zisk byl nulový.

V druhé skupině jsou politické strany, které chtěly uspět v celostátní politice, i za cenu změny rétoriky. Strany se více otevřely voličům a své pravé hodnoty, pečlivě skryly do své nové agendy. Tímto příkladem může být ukrajinská strana Svoboda, která včele s jejím předsedou Olehem Ťahnybokem, změnila strategii. V důsledku jí tato změna vynesla úspěch, k vzestupu strany došlo ve volbách v roce 2012, kdy získala rekordních 10,4 % hlasů, což pro ni znamenalo 37 mandátů v parlamentu. Strana jako jediná z extrémně pravicových uskupení na Ukrajině, si vybuodovala silnou pozici v politickém systému. V současné době ji však nelze označit za extrémistickou, spíše za radikálně pravicovou. Dalším příkladem je lotyšská Národní aliance, která je koalici hlavních nacionalistických stran v Lotyšsku. Jednotlivým stranám byla jasné, že jako samostatné subjekty nikdy nezískají potřebnou podporu a být součástí koalice je možnost, jak se dostat do vysoké politiky.

S tímto jsou spojeny také úspěchy ve volbách. Jak jsem zde již zmínila, jediný způsob, jak si strana mohla zajistit větší počet hlasů a následně získaných mandátů, bylo zaobalit svou extrémně pravicovou tvář do dalších hodnot a

rozšířit své pole působení v sociálních, ekonomických či zahraničně-politických problémech. V tomto směru se neúspěšnější stranou Lotyšska stala Národní aliance, která v posledních volbách získala 17 mandátů a pravidelně je součástí vládní koalice. Z litevského politického systému se těmto úspěchům nepřiblížila žádná takováto politická strana. V současné době slaví úspěch pouze strana Právo a pořádek, kterou ovšem nelze přímo zařadit do kategorie extrémně pravicová, jedná se spíše o populistickou stranu s nacionalistickými sklony. Členové její strany se již dlouhodobě snaží o prosazení homosexuality jako trestného činu. Litva je silně katolicky založená země, proto tato se témata setkávají s úspěchem a strana je pro mnoho voličů atraktivní. Z ukrajinské extremistické scény je v tomto směru jasným vítězem strana Všeukrajinského sjednocení neboli Svoboda, jejíž volební zisk v parlamentních volbách v roce 2012 dosáhl na 37 mandátů. Následující volby 2014 její volební zisk klesl, přesto se straně podařilo začlenit se mezi hlavní ukrajinské politické strany a její vliv na Ukrajině tím roste.

Pokud se zaměříme přímo na volební zisk těchto stran, ve většině je téměř zanedbatelný, strany nebyly schopné dosáhnout volebních úspěchů, až na případy, které jsem zde již zmiňovala. Parlamentní účast tak pro ně z většiny byla zapovězena, větších úspěchů strany získávaly na lokální úrovni. Mezi takovéto strany rozhodně patří litevské UJL a LLS, jejichž nejsilnější podpora byla v Kaunasu. V tomto městě získal S. Buškevičius, lídr Litevského svazu mládeže, post v zastupitelstvu. Zcela marginální stranou se v tomto ohledu jeví ukrajinská UKRP, která se v 90. letech snažila dostat do parlamentu, ale její volební zisk byl zanedbatelný.

Ve všech třech zemích lze vidět silné propojení politických stran s dalšími sesterskými organizacemi. Jedná se především o militantní složky, ze kterých mnohdy strana samotná vznikla. Například součástí Státní samostatnosti Ukrajiny byly paramilitární složky Varta. Současný Pravý sektor se opírá o své vojenské jednotky, jejichž skutečné počty ovšem tají. Taktéž součástí strany

Svobody bylo militantní křídlo Patriot Ukrajiny. LNDP také měla své militantní křídlo, které bylo velmi aktivní v 90. letech.

Programatika stran je v několika bodech totožná. Týká se to především důrazu na stát, národní identitu, obranu národní kultury. Tyto témata strany kladou do popředí, vyzdvihují národní jazyk na nejvyšší úroveň. Na příklad lotyšská Národní aliance ve svém programu navrhuje klást důraz v zaměstnání primárně na lotyšštinu a ostatní světové jazyky spíše upozadovat. Ukrajinská strana Svoboda navrhuje, aby se jazyk dostal do všech sfér života. Dalším prvkem jsou otevřené projevy xenofobie. Ve svých programech jsou strany pro zpřísnění imigrační politiky, či dokonce zákazu vstupu cizinců na území státu. Všechny tři země deklarují cizincům v zemi rovná práva, přesto se po získání nezávislosti především Litva a Lotyšsko, se snažily o separování etnických menšin a zkomplikovaly cestu k získání občanství. Ukrajina v tomto ohledu nebyla tak radikální. Nejvíce jsou však strany zaměřeny antirusky, tento prvek lze vztáhnout ke všem zde zmiňovaným stranám. V tomto ohledu se snaží strana Právo a spravedlnost o litevskou nezávislost na ruských energetických zdrojích. Litva by se dle nich měla orientovat energeticky na Evropskou unii. Pravý sektor např. požaduje odchod všech Rusů z Ukrajiny. Všechny strany propagují ve svých programech silný stát, který by se měl podílet na budování národní identity a chránit zemi před cizinci a odlišnými vlivy, které mohou oslabit sílu národa. V bodě, ve kterém se strany ve své programatice již liší, je přístup k instituci Evropské unie. Ukrajinské extrémně pravicové strany jsou vesměs euroskeptické. Pravý sektor je silně proti vstupu Ukrajiny do EU, vidí ji doslova jako zlo, Ukrajina by se dle nich měla soustředit na okolní státy. Strana Svoboda je také euroskeptická, ovšem nevyjadřuje se proti Evropské unii takto ostrými výroky. Poukazuje na to, že Ukrajina by se měla integrovat do Evropy, ale jiným způsobem, než vstupem do EU. Dle ní by to vedlo nejen k ekonomickému, ale také politickému úpadku. Litevské Právo a spravedlnost je proevropskou stranou, vidí to jako cestu k posílení litevského politického postavení. Na rozdíl od litevské LNDP, kterou můžeme označit jako euroskeptickou, jelikož dle ní

Litva ztrácí část své suverenity, což pro ni rozhodně není pozitivní. Lotyšská Národní aliance je proevropskou stranou a pravidelně se účastní také voleb do Evropského parlamentu.

Závěrem této komparace bych chtěla vyzdvihnout několik bodů, které z ní vyplývají. V první řadě nelze většinu stran označit čistě za extrémně pravicové, jelikož její znaky jsou ve stranách více či méně zastoupeny. Pokud chtějí být strany politicky úspěšné, nemohou si dovolit propagovat otevřený rasismus, či antisemitismus. Extrémně pravicová agenda je tudíž v těchto stranách obvykle důmyslně ukryta a témata jako antisemitismus či rasismus se příliš v prohlášeních stran neobjevují. Dle mého za nejúspěšnější stranu pokládám ukrajinskou Svobodu. Je příkladem strany, která se i přes své extrémně pravicové projevy a rasistickou rétoriku v 90. letech, dokázala změnou strategie vypracovat mezi hlavní ukrajinské strany. Svou flexibilitou se jí podařilo přizpůsobit aktuálním politickým trendům, a i přestože se v posledních volbách straně příliš nedařilo, do budoucna u ní vidím silný potenciál. Současná situace stále více nahrává těmto stranám, které jsou živeny nejistotou občanů, ekonomickým poklesem a přílivem imigrantů do země. Domnívám se, že popularita těchto stran bude stále narůstat, jelikož občané stále více slyší na populistická hesla a návrhy rychlých řešení.

9. Seznam použité literatury a pramenů

Anastasakis, O. (2000): Extreme Right in Europe: A Comparative Study of Recent Trends. *The Hellenic Observatory/European Institute*. (3), s. 1–35.

Auský, S. A. (2007): *Dobrovolníci a druhá světová válka*. (Petrklíč: Praha).

Bandis, V. (2010): Prezident vetoes dual citizenship. *The Lithuania Tribune*. 18. 11. 2010 (<http://www.lithuaniatribune.com/4481/president-vetoes-dual-citizenship-20104481/>, 15. 2. 2015).

Blaszczynski, E. M. – Doran, P. B. (2009): Central Europe's Emerging Far-Right. *Center for European Policy Analysis*. (18), s. 1–9.

Beichelt, T. – Minkenberg, M. (2002): Explaining the Radical Right in Transition: Theories of Right-wing Radicalism and Opportunity Structures in Post-socialist Europe. *Frankfurter Institut fur transformationsstudien*. 3 (02), s. 1–21.

Bílek, J. – Cabada, L. – Hulec, P. (2014): Strany mezery v litevském stranickém systému. *Politické vědy*. 17 (1), s. 27–53.

Bloom, S. (2013): Minority Group Size, Unemployment, and the Extreme Right Vote: The Crucial Case of Latvia. *Social Science Quarterly*. 94 (3), s. 795–810.

Bojko, O. – Goněc, V. (1997): *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. (JOTA: Brno).

Brackman, H. (2012): European Extremist Movements: Who's Who and What's What. *A Simon Wiesenthal Center Report*. s. 1–21.

Černý, P. (2005): *Politický extremismus a právo*. (Eurolex Bohemia s. r. o.: Praha).

Danics, Š. (2002): *Extremismus. Hrozba demokracie*. (POLICE HISTORY: Praha).

Dančák, B. (1999): *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. (MPÚ: Brno).

Digryté, E. (2012). MP Petras Gražulis: Let's chase gays and ambassadors out of Lithuania. *15min.lt*. 16. 5. 2012 (<http://www.15min.lt/en/article/politics/mp->

petras-grazulis-let-s-chase-gays-and-ambassadors-out-of-lithuania-526-219147, 7. 3. 2015).

Fiala V. a kol (2011): *Prosazování národních zájmů členských zemí EU. Lotyšsko, Litva a Estonsko*. (Iuridium Olomoucense: Olomouc).

Ghosh, M. (2012): The Extreme Right in Ukraine. *International Policy Analysis*. (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung), s. 1–13.

Hloušek, V. (1999): Stranické systémy Litvy a Lotyšska ve srovnávací perspektivě. *Politologický časopis*. (1), s. 104–120.

Chmelík, J. (2001): *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. (Linde: Praha).

Chmelík, J. a kol. (2012): *Extremismus*. (Aleš Čeněk: Plzeň).

Ignazi, P (2003): *Extreme Right Parties in Western Europe*. (Oxford University Press: Oxford).

Ikstens, J. (2004): Latvia. *European Journal of Political Research*. (43), s. 1054–1058.

Ikstens, J. (2007): Latvia. *European Journal of Political Research*. (46), s. 1012–1018.

Karaian, J. (2014). By the numbers, the rise of Europe's far-right looks like a trend, not a blip. *QUARTZ*. 24. 5. 2014 (<http://qz.com/214283/by-the-numbers-the-rise-of-europes-far-right-looks-like-a-trend-not-a-blip/>, 1. 11. 2014).

Kellas, J. (2004): *Nationalist Politics in Europe*. (Palgrave Macmillan: New York).

Kiāulakis, G. (2005): Lithuania. In: Mudde, C.: *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*. (Routledge: New York), s. 120–145.

Kinzer, S. (1995): Fretful Latvians Turn to German With a Racist Past. *The New York Times*. 17. 10. 1995 (<http://www.nytimes.com/1995/10/17/world/fretful-latvians-turn-to-german-with-a-racist-past.html>, 10. 1. 2015)

Kopeček, L. (1998): Formování politických stran na Ukrajině. *Politologický časopis*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 5 (1), s. 103–109.

Kozłowska, H. (2014): Fašisté přicházejí. *Foreign policy*. 2. 6. 2014 (<http://foreignpolicy.com/2014/06/02/the-fascists-are-coming-the-fascists-are-coming/>, 15. 1. 2015).

Kubát, M. (2003): *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. (Dokořán: Praha).

Kupka, P. – Laryš, M. – Smolík, J. (2009): *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. (Mezinárodní politologický ústav: Brno).

Kuzio, T (1997): Radical nationalist parties and movements in contemporary Ukraine before and after independence: The right and its politics, 1989-1994. *Nationalities Papers*. 25 (2), s. 211–242.

Kuzio, T. (2001): One year after "Kuchmagate": crisis has long-term implications. *RFE/RL Newslines*. The Ukrainian Weekly. 69 (50), 16. 12. 2001 (<http://www.ukrweekly.com/old/archive/2001/500106.shtml>, 10. 3. 2015).

Kuzio, T. (2003): OUN, UPA Come Closer to Official Recognition – Why Now? *RFE/RL Poland, Belarus and Ukraine Report*. 5 (29), 12. 8. 2003 (http://www.taraskuzio.net/media13_files/20.pdf, 10. 2. 2015).

Lainová, R. (2003a): Přebrot na Litvě v prosinci 1926. Autoritativní a vojensko-byrokratický režim. In: Lainová, R.; Hlavičková, Z.; Straka, M.: *Diktatury v rukavičkách?* (TRITON: Praha). s. 85–100.

Lainová, R. (2003b): Lotyšsko v květnu 1934. Státní přebrot a „epocha úspěchů“. In: Lainová, R.; Hlavičková, Z.; Straka, M.: *Diktatury v rukavičkách?* (TRITON: Praha). s. 120–140.

Laryš, M. (2008): Ukrajinský pravicový extremismus. *Rexter*. (1), s. 14–54.

- Lee, M. A. (2004): *Bestie se probouzí*. (CENTA: Brno).
- Mareš, M. (2001): Otázky výzkumu pravicového extremismu. *Politologický časopis*. (2), s. 115–134.
- Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. (Barrister Principal: Blansko).
- Melvin, N. J. (2000): Post-imperial Ethnocracy and the Russophone Minorities. In: Stein, J. P. (ed.) *The Politics of National Minority Participation in Post-Communist Europe: State-Building, Democracy and Ethnic Mobilization*. (M. E. Sharpe, Armonk: New York).
- Merkl, P. H. – Weinberg, L. (eds). (1997): *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties*. (Routledge: New York).
- Milza, P. (2005): *Evropa v černých košilích*. (Themis: Praha).
- Mudde, C. (1995): Right-Wing Extremism Analyzed. A Comparative Analysis of the Ideologies of Three Alleged RightWing Extremist Parties (NPD, NDP, CP'86). *European Journal of Political Research*. (27), s. 203–221.
- Mudde, C. (2000): *The Ideology of the Extreme Right*. (Manchester University Press: Manchester).
- Mudde, C. (2007): *Populist radical right parties in Europe*. (Cambridge University Press: New York).
- Mudde, C. (2011): Who's Afraid of the European Radical Right? *Dissent Fall*. *University of Pennsylvania Press*. 9 (2), s. 7–11.
- Muižnieks, N. (2005): Latvia. In: Mudde, C.: *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*. (Routledge: New York), s. 94–120.
- Nekvapil, V. (2007): Antisemitismus v současné Evropě – Staré téma v nových konceptech. In: Srb, V. – Hirtlová, P. *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*. (Academia Rerum: Kolín), s. 221–234.

- Pšeja, P. (1999): Nacionalistické strany v České republice. In: Dančák, B.: *Nacionalistické politické strany v Evropě*. (MPÚ: Brno), s. 73–80.
- Saarts, T. (2011): Comparative Party system Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States. *Studies of Transition States and Societies*. 3 (3), s. 83–104.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. (CDK: Brno).
- Shuster, S. (2014): Lídr krajní pravice hovoří o revoluci. *Time*. 4. 2. 2014 (<http://time.com/4493/ukraine-dmitri-yarosh-kiev/>, 17. 1. 2015).
- Sivertsen, H. S. (2004): Why Bigger Party Membership Organisation in Lithuania than in Latvia 1995–2000? *East European Quarterly*. 38 (2), s. 215–259.
- Strmiska, M. (1998): Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In: Fiala, P. (ed.). *Extremismus a radikalismus v České republice*. (MU: Brno).
- Syruček, M. (2008): *Banderovci – hrdinové, nebo bandité?* (EPOCHA: Praha).
- Vegrichtová, B. (2013): *Extremismus a společnost*. (Aleš Čeněk: Plzeň).
- Tsvil, V. (2013): *Kuchmagate: And Collapse of the Orange Idea*. (AuthorHouse: Bloomington).

Internetové zdroje

Alkas (2013). *Prohlášení V. Šustauskase o obraně Litvy.*

(<http://alkas.lt/2013/04/12/v-sustausko-kovotoju-uz-lietuva-sajunga-zada-ginti-lietuvos-zeme-net-ir-neleistinomis-priemonemis/>, 13. 1. 2015).

Balsas (2011). *Vznik Litevské prezidentské unie.*

(<http://balsas.tv3.lt/naujiena/545387/v-sustauskas-su-k-brazauskiene-kuria-partija>, 13. 1. 2015).

BBC (2014). *Profil Právěho sektoru.* (<http://www.bbc.com/news/world-europe-27173857>, 16. 1. 2015).

CBAP (2015). *Podivné hry radikálních nacionalistů na Ukrajině.*

(<http://www.cbap.cz/archiv/2084>, 20. 2. 2015).

CVK (2010a). *Centrální volební komise. Lotyšské parlamentní volby v roce 1993.*

(<http://www.cvk.lv/pub/public/27483.html>, 5. 1. 2015).

CVK (2010b). *Centrální volební komise. Parlamentní volby 1995 v Lotyšsku.*

(<http://www.cvk.lv/pub/public/27482.html>, 5. 1. 2015).

CVK (2014). *Volební výsledky do parlamentu v roce 2014.*

(http://sv2014.cvk.lv/index_rez.html?lang=1, 22. 2. 2015).

CVK (2015a). *Centrální volební komise. Výsledky voleb do lotyšského parlamentu v roce 1993.* (<http://www.cvk.lv/pub/public/27737.html>, 5. 1. 2015).

CVK (2015b). *Centrální volební komise. Výsledky voleb do lotyšského parlamentu v roce 1995.* (<http://www.cvk.lv/pub/public/29476.html>, 5. 1. 2015).

CVK (2015c). *Centrální volební komise. Volební program Lidového hnutí za Lotyšsko.* (<http://cvk.lv/pub/public/27765.html>, 7. 1. 2015).

Economist (2014). *Latvia's government. New currency, new leader.* 11. 1. 2014

(<http://www.economist.com/news/europe/21593502-latvias-president->

nominates-laimdota-straujuma-prime-minister-new-currency-new-leader, 22. 2. 2015).

Election guide (2015). *Volby na Ukrajině 1998.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1241/>, 20. 1. 2015).

Election guide (2015a). *Volby na Ukrajině 2012.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1641/>, 20. 1. 2015).

Election guide (2015b). *Volby na Ukrajině 2014.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/2805/>, 20. 1. 2015).

Election guide (2015c). *Volby v do lotyšského parlamentu 1998.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1253/>, 11. 1. 2015).

Election guide (2015d). *Volby do lotyšského parlamentu v roce 2002.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1348/>, 11. 1. 2015).

Election guide (2015e). *Volby do lotyšského parlamentu v roce 2006.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1458/>, 12. 1. 2015).

Election guide (2015f). *Volby do lotyšského parlamentu v roce 2010.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1569/>, 12. 1. 2015).

Election guide (2015g). *Volby do lotyšského parlamentu v roce 2011.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/1604/>, 14. 1. 2015).

Election guide (2015h). *Volby do lotyšského parlamentu v roce 2014.*

(<http://www.electionguide.org/elections/id/2455/>, 14. 1. 2015

Global security (2015). *Informace o Pravém sektoru.*

(<http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/right-sector.htm#svoboda>, 16. 1. 2015).

Inter-parliamentary union (2015). *Volby do litevského parlamentu.*

(http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_arc.htm, 10. 3. 2015).

Inter-Parliamentary Union (2015a). *Volební výsledky v parlamentních volbách v roce 1998*. (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_98.htm, 20. 2. 2015).

Inter-Parliamentary Union (2015b). *Volební výsledky v parlamentních volbách v roce 2002*. (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_02.htm, 20. 2. 2015).

Inter-Parliamentary Union (2015c). *Volební výsledky v parlamentních volbách v roce 2006*. (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_06.htm, 20. 2. 2015).

Inter-Parliamentary Union (2015d). *Volební výsledky v parlamentních volbách v roce 2010*. (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_10.htm, 20. 2. 2015).

Inter-Parliamentary Union (2015e). *Volební výsledky do parlamentu v roce 2011*. (http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2177_11.htm, 21. 2. 2015).

LNDP (1999). *Litevská národně-demokratická strana. Stranický program*. 24. 1. 2009 (<http://www.lndp.lt/index.php? 7>, 11. 1. 2015).

LNDS (2014). *Litevská národně-demokratická strana*. (<http://www.lndp.lt/index.php? 7>, 9. 11. 2014).

Ministerstvo spravodlnosti Ukrajiny (2003). *Tisková zpráva o vyškrtnutí politických stran*. 27. 6. 2003 (<http://www.minjust.gov.ua/news/344>, 2. 3. 2015).

NA (2015). *Národní aliance. Historický vývoj strany*. (<http://www.nacionalaapvieniba.lv/par-mums/vesture/>, 8. 1. 2015).

NA (2015a). *Národní aliance. Program strany*. (<http://www.nacionalaapvieniba.lv/programma/>, 8. 1. 2015).

NA (2015b). *Národní aliance. Historický vývoj strany Za vlast a svobodu/LNNK*. (<http://www.nacionalaapvieniba.lv/par-mums/vesture/tblnnk-vesture/>, 9. 1. 2015).

NA (2015c). *Národní Aliance. Vzpomínkový pochod za legionáře*. (<http://www.nacionalaapvieniba.lv/par-mums/tradicijas/16-marts-legionaru-pieminas-diena/>, 9. 1. 2015).

NA (2015d). *Národní aliance. Pochod 15. května*. (<http://www.nacionalaapvieniba.lv/par-mums/tradicijas/15-maija-vienibas-brauciens/>, 11. 1. 2015).

Party and election (2015). *Parlamentní volby na Ukrajině 2014*. (<http://www.parties-and-elections.eu/ukraine.html>, 25. 1. 2015).

Pravda (2001). У "Батьківщину" "влилася" перша партія. 12. 12. 2001 (<http://www.pravda.com.ua/news/2001/12/12/2985760/>, 15. 2. 2015).

Program strany TT (2011). *Program pro parlamentní volby v roce 2012*. 8. 6. 2011 (<http://www.tvarka.lt/index.php?id=7293>, 10. 2. 2015).

PS (2015). *Pravý sektor. Cíle organizace*. (<http://pravyysektor.info/organization/>, 16. 1. 2015).

PS (2015a). *Pravý sektor. Politický program*. (<http://pravyysektor.info/appeals/prohrama-politychnoji-partiji-pravyj-sektor/>, 18. 1. 2015).

Telegraph (2010). *Životopis A. Brazauskase*. 27. 6. 2010 (<http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/politics-obituaries/7857777/Algirdas-Brazauskas.html>, 13. 1. 2015).

UJL (2015). *Litevský svaz mládeže. Historický vývoj strany*. (http://jaunalietuviai.lt/?page_id=37, 11. 1. 2015).

- UJL (2015a). *Litevský svaz mládeže. Program strany.*
(http://jaunalietuviai.lt/?page_id=66, 12. 1. 2015).
- UJL (2015b). *Litevský svaz mládeže. Hlavní cíle strany.*
(http://jaunalietuviai.lt/?page_id=21, 12. 1. 2015).
- Ukrajinská volební komise (2015). *Výsledky voleb v parlamentních volbách v roce 2006.* (http://www.cvk.gov.ua/vnd_2006/, 27. 1. 2015).
- UNSO (2015). *Historie organizace UNSO.* (<http://unso.in.ua/uk/history>, 17. 2. 2015).
- Ústava Litevské republiky (1992). *Článek 1.*
(<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>, 10. 2. 2015).
- Ústava Litevské republiky (1992). *Článek 12.*
(<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>, 10. 2. 2015).
- Ústava Lotyšské republiky (2009). *Článek 13.*
(<http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>, 6. 2. 2015).
- Ústava Ukrajiny (2004). *Ve znění zákona Ukrajiny 8. 12. 2004.*
(<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16258/preview>, 7. 3. 2015).
- Ústřední volební komise Litevské republiky (2015). *Volební výsledky parlamentních voleb.* (<http://www.vrk.lt/en/pagal-rusi>, 10. 3. 2015).
- Volby do Evropského parlamentu (2014). *Volební výsledky.* 1. 7. 2014
(<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>, 15. 12. 2014).
- VOS (2015). *Všeuukrajinské sjednocení „Svoboda“.* *Informace o straně.*
(<http://en.svoboda.org.ua/about/>, 14. 1. 2015).

World election (2015). *Volby na Ukrajině*.

(<https://welections.wordpress.com/category/ukraine/>, 20. 1. 2015).

Zákon o ukrajinském občanství (2001). *Článek 6*.

(<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7179>, 7. 3. 2015).

10. Resumé

The main topic of this thesis is a comparison of extreme right political parties in selected countries of central and eastern Europe. I researched those parties in Lithuania, Latvia and Ukraine in the period since independence after USSR collapsed until now. I have compared selected extreme right political parties according to 3 criteris: success in the elections, the position of the parties in the party systems and the programmatic where I focused on common and different points of the agenda. The thesis is dividend into three main parts. In the first part I introduced the theoretical concept of extremism, respectively extrereme right . I focused on distinguishing of the basic terms, which are associated with this theory and often lead to confusion. I also introduced specifics, which are characterised by extreme right in central and eastern Europe. For this reason, that development of these subjects was different from these in western Europe. In this work, I used as a source a major theoretician of the extreme right in Europa Case Mudde. On selected extreme right political parties I applied his theory of maximum definition. This definition includes nationalism, xenophobia, chauvinism welfare and law and order. In the second part of the work, I focused on introduction of main extreme political parties in those countries, while I took into consideration only relevant entities, that operate legally in the party system. I focused on ideological roots of those parties, on their origin and delevopment, especially on their success in the elections both local and national parliaments. I also concentrated on the strengths and weaknesses and other factors which influence success or failure of these parties. Last part of my work was comparision itself, where I compared main characteristics of these parties according to the criterias which I have created and researched in to which extent these parties and their ideologies correspond to the theory which I chose for the work.

11. Přílohy

Tabulka č. 1: Volební výsledky do lotyšského parlamentu³⁷

	1993	1995	1998	2002	2006	2010	2011	2014
TKL	-	-				-	-	-
TB/LNNK	-	-	14,7 %	5,4 %	6,9 %	-	-	-
NA	-	-	-	-	-	7,8 %	13,8 %	16,6 %

Tabulka č. 2: Volební výsledky do litevského parlamentu³⁸

	1992	1996	2000	2004	2008	2012
LNDP	-	-	0,3 %	-	-	-
UJL		3,8 %	1,2 %	-	1,8 %	0,6 %
LLS	-	1,5 %	1,3 %	0,3 %	-	-
TT	-	-	-	11,4 %	12,7 %	7,6 %

³⁷ Tabulka byla vytvořena autorkou práce na základě dat z: Election guide 2015c; 2015d; 2015e; 2015f; 2015g; 2015h

³⁸ Tabulka byla vytvořena autorkou práce na základě dat z: Ústřední volební komise Litevské republiky (2015) a Inter-parliamentary union (2015).

Tabulka č. 3: Volební výsledky do ukrajinského parlamentu³⁹

	1994	1998	2002	2006	2007	2012	2014
KUN	7,9 %	7,7 %	-	13,9 %	14,5 %	-	-
UNA-UNSO	0,5 %	0,4 %	0,1 %	0,1 %	-	-	-
DSU	-	0,2 %	-	-	-	-	-
VOS	-	-	-	0,4 %	0,8 %	10,4 %	4,7 %
UKRP	-	-	-	0,1 %	-	-	-
PS	-	-	-	-	-	-	1,8 %

³⁹ Tabulka byla vytvořena autorkou práce na základě dat z: World election 2015; Election guide 2015; Party and elections 2015; Ukrajinská volební komise 2015.